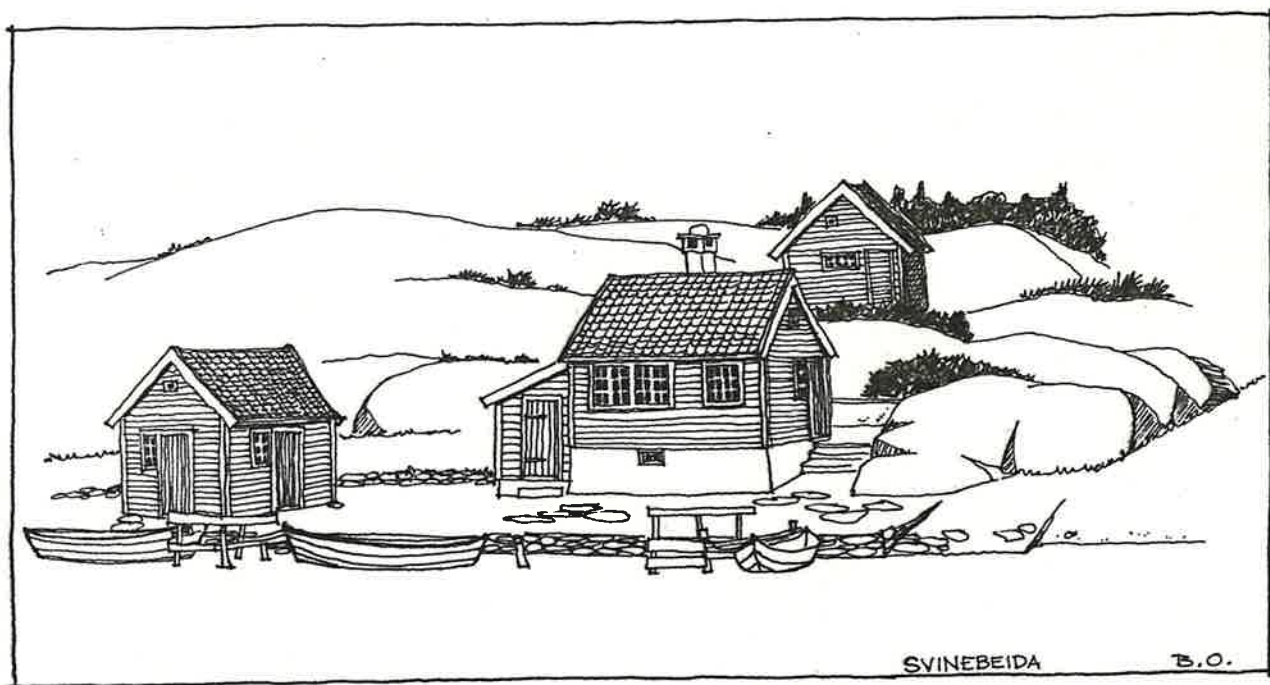

FRA HØVÅGS HISTORIE:

- I Høvåg-gårder (del 2).
- II Åkeröya.
- III Om forulykkede losere.
- IV Samferdsel.

Ved lærer Gjerulf Noddeland

F O R O R D

=====

Som antydnet i fjorårets småskrift fortsetter vi med G. Noddelands artikkelserie om Høvåg-gårder, tidligere trykt i "Lillesands-posten" og "Agder Tidend". Ennå er nesten halvparten av serien igjen, og en del blir vel å finne i neste års småskrift.

Blandt notatene etter G. Noddeland fant vi også stykket om Åkerøya. I og med at Åkerøya ikke er omtalt blandt Høvåg-gårdene, fant vi det naturlig å ta stykket med her.

G. Noddeland har videre nedtegnet en mengde opplysninger om dagliglivet i bygda vår i forrige århundre. Fra denne samlingen har vi hentet de to siste stykkene i dette småskriftet; "Forulykkede loser" og "Samferdsel". En kjenner ikke til om dette stoffet har vært offentliggjort tidligere. Det samme gjelder for stykket om Åkerøya.

INNHALDSFORTEGNELSE.

Høvåg-gårder:

Kvåse	side	1
Vesterhus	"	9
Randvig	"	14
Hæstad	"	17
Ytre Årsnes	"	23
Ribe	"	28
Åkerøy	"	33
Forulykkede loser	"	35
Samferdsel	"	40

H Ø V Å G - G Å R D E R

G.nr. 19 KVÅSE.

I året 1769 førte Kristen Rasmussen, som antakelig var sønn til Rasmus Andersen Kvåse, sammen med Ansten Olsen Kvåse en prosess med Gunder Joensen om eiendoms- og bruksretten til Saugåsen (nå Snømyr).

Denne prosess er nedskrevet etter samme dokument ord til annet, men med forandret ortografi.

"Peder Buch Brønsdorph Kgl. maijst, cancelliråd og sorenskriver i Nedenes len, gjør vitterlig at anno 1769 den 27. juni ble almindelig sommer saketing for Sands skibrede betjent i Nils Kristensens enkes hus på Lillesand med det fornødne lagrette.

Hvorda procurator Ohnsorg irettela Christen Rasmussen Opseng og Ansten Olsen Kvåse den 10. juni 1769 utferdigede skriftlige befarings, hvorved Gunder Joensen innkalt til vidners andhør og doms lidelse fordi han imot all lov og rett i dette år har tiltatt sig rådighet og beboelse av citanternes hver for den halve del tilhørende gårdsplass Saugåsen kaldet skyldende 3 kalvskind alt efter befaringsen nærmere bemeld sålydende:

Kronet papir no. 18 seks skilling, efter som det er og blir en udisputerlig sandhet at jeg Kristen Rasmussen Opseng forhen boende på Kvåse er eier i plassen Saugåsen $1\frac{1}{2}$ k.skind, som hvad min salig far Rasmus Andersen var utkommen, og jeg, som rett odelsbåren fant mig nærmest til å inntale min fars sande odel, som da bruktes av Tellef Alfsen og svoger Gunder Jonsen Saugåsen, som da og endnu skrives bruker og beboer, da som jeg hadde min tiltale dom rescereret (?) da blev vi venligst forlikt, at jeg gav dom efter eget begjær 60 rdl., hvorpå blev opprettet skjøde og akkord av 12te febr. - 68 av den innhold at de $1\frac{1}{2}$ k.sk. i plassen med hus over ganske plassen skulde tilhøre mig og innrømmer mig samme til neste faredag året 1769, hvilke nok skal gjøres bevisligt at forberørte skjøde, samt ellers annen overværende vidner om dets lovmessighet. Så vel som jeg Ansten Olsen Kvåse, der er sand eier av det annet $1\frac{1}{2}$ kalvskind, der utgjør den fulde skyld på plassen, da som bemelte Gunder Jonsens formann Tellef Alfsen stod derpå som en leilending sin levetid, da som han ved døden er avgangen, har hans svoger bemelte Gunder Jonsen på en ulovlig måte bemektiget sig plassen, såvel mitt som forberørte eier Kristen Rasmussen min andel i bemelte plass, allerhelst da som vi selv behøver det, og det ikke til nogen fremmed det vil la bortleie, såvel at vi i lovlig tid har anmodet eder om plassens ryddiggjørelse og i lovlig tid 2 gange avsagt ved de 2 menn Ansten Osmundsen Melåen og Nils Nilsen Grundeboen godset til neste faredag at ryddiggjøre, så har I dog ei villet avstå plassen til bestemt tid, men tid efter annen brukt ugrundet og lovløse utflukter såvel som på en ulovlig måte imot vor vilje bemektiget sig plassen til å så (beså) og bruke efter eget tykke. Ti er vi beføiet til vor lovlig rets nydelse her ved lovlig kald og varsel å gi Eder Gunder Jonsen å møte os eller fullmektig i retten neste anstundende Lillesands sommer skatte- og saging, som holdes for Sandens skibrede, når det av høi øvrighet vorder berammet; hvor vi vil anholde og påstå en lovmedholdelig dom at eftersom han har bemektiget sig å så (beså) så erakter vi å høste og han fra godset å bli fradømt, og da å avhøre herved ben.te og ellers godvillig møtende vidner og dokumenter, hvorved vi tillike venter hos Eder å nyde denne proces's skadesløse omkostninger, allerhelst da

ingen mindelig avgjørelse hos Eder har været å erholde, men tvunget os til denne saks anlegg det vi alt nomerert inden retten vil la demonstrere og påstå. - Til samme berammende tid og sted stevnes som vidner under faldsmåls straff Kristen Osmundsen Melåen, Nils Nilsen Grundeboen og Anon Tellefsen Neset, om skjødets lovlighet og pengenes betaling, samt hans ulovlige omgang mot oss, tillikemed videre hvad saken vedkommer, den måtte bli tilspurt å gjøre forklaring. - La ingen uteblivelse skje, erindrer lovens bydende over retten.

Kvåse den 10. juni 1769.

Kristen Rasmussen Opseng.
Ansten Olsen Kvåse.

Den 10. juni er denne stevning lovlig lest og forkynt for Gunder Jonsen Saugåsen i hans eget påhør.

Peder Gamelsen Eidjord.
Joen Kristensen Eidjord.

Stevnevidnerne Peder Gamelsen og Joen Kristensen under ed avhjemlede stevnemålets lovlydige forkynnelse efter deres påskrift.

Gunder Joensen møtte ikke, men på hans vegne fremstod Kristen Osmundsen, der sa sig å ha i comisjon for ham å forlange denne saks anstand til neste ting, da han vil besørge det fornødne tilsvar.

Ohnsorg derefter til hjemmel for det påsøkte, producerede en av Tellef Alfson Laugåsen og contra-parten Gunder Joensen utstedt skjøde-contrakt dattert 12.febr. 1768 tinglyst 28. juni nestefter, som viser at den ene av citantenes, Kristen Rasmussens eiendom å være 1½ k.skind, men endog at han tillike har adhøret innstevnte Gunder Joensen all den forbedring han på plassens hele huse har anvendt og begjært.

Dette fremlagte skjøde er sålydende: "Kronet papir no. 1 en halv rdl. Vi underbekreftede Tellef Alfson Laugåsen tillikemed min svoger Gunder Joensen, som er gift med min brordatter, som er på sin hustrus vegne eneste arving efter mig, da jeg Tellef Alfson var eiende i plassen Laugåsen 1½ k.skind, som jeg hadde mig tilkjøpt av sal. Rasmus Andersen Qvåse, og derpå opprettet skøde av 28. juni 1742, men da som hans søn Kristen Rasmussen Kvåse, som nærmeste odelsberettiget til 1½ k.skind har gjort sin beskikkelse og ladet oss pengene tilby både for gjorde forbedring for plassen i jord og grund, hus og herberg. Da har vi ikke heri kunnet vigret os, men jeg bemelte Tellef Alfson Laugåsen med min svoger Gunder Joensen, hans hustrues vilje og samtykke har inngått venlig forening og akkord med bemelte Kristen Rasmussen Kvåse på den måte, at da bm.lte Kristen Rasmussen Kvåse har til os betalt den omforenede løsningssum nemlig 60 rdl. - tredsintytve rigsdaler - minste med meste skilling fornøielig betalt. Ti skal bemelte 1½ k.skind i plassen Laugåsen følge og tilhøre Kristen Rasmussen Kvåse som sitt eget fritt og frelste odel med derpåstående huser mindste med meste og all annen til- og underliggende herlighet som nu tilligger og av Arilds tid tilligget haver og med rette tilligge bør, gjørende sig derav så nyttig og gavnlig som han best vet og lovmessig ske kan, fri fra min og svogers anke og påtale av os eller vore arvinger til et uigjenkaldelig odel og eiendom, hvorfor vi derimot skal bli hans fulle og faste hjemmelsmenn.

At denne forrening og akkord holdes og efterkommes skal, og det til ydermere stadfestelse har vi dette med vores egne hender underskrevet og bekreftet samt venlig ombedt de 2 dannemenn Ansten Olsen

Kvåse og Peder Gamelsen Eidjord dette med os til vitterlighet at underskrive og medbekrefte.

Kvåse den 12. februar 1768.

Tellef Alfson Laugåsen.

Gunder Joensen Laugåsen.

Til vitterlighet efter begjer:

Ansten Olsen.

Peder Gamelsen Eidjord.

Den 2. oktober 1800 ses det å være avholdt skifte på et av Kvåse-brukene etter kona til Anders Paulsen. Men da skiftebrevet mangler de første par blad, kan vedkommende avdødes navn ikke angives. Imidlertid viser det seg at hun har vært gift to ganger og at hun etterlot seg en sønn ved navn Gutorm Johannesen, som ved morens død bodde på Ve i Tveit, og en datter som het Marie.

I annet ekteskap med Anders Paulsen etterlot hun seg en sønn Johannes, og to døtre, nemlig Magrethe og Anne Sirene.

Gårdsbrukets skyld var $1\frac{1}{2}$ hud og er verdsatt i 450 rdl. Løssøre og besetning i 289 rdl. - Besetningen besto av 1 hest, verd 16 rdl., 7 kuer $47\frac{1}{2}$ rdl., 1 kalv 2 rdl., 6 sauer og 4 geiter, tilsam. $7\frac{1}{2}$ rdl.

Skifteomkostningene utgjorde omkring 26 rdl. Blant disse utgifter hører selve skiftebrevets beskrivelse "med den ordens tydelighet og fullstendighet, som landsloven og sportelreglementet befaler, vil etter "ungefærlig" beregn, medta 10 ark, for hvert ark tilkommer skifteskriveren to ort, imot at han etter anordninger erlegger til Justiskassen 6 sk. for hvert ark som overskyter de første 6 ark, hvilket for de beregnede 10 ark utgjør 5 rdl. - 2 ort x 10 = 20 ort a 4 ort pr. rdl.

Det gjaldt derfor å tøyse skiftebrevets beskrivelse så ettertrykkelig som mulig, og sikkert nok er det at flere av de eldre skiftébrevs forfattere har hatt en forbløffende rutine heri.

Ovennevnte dødsbos aktiva utgjorde 713 rdl., som ble delt mellom arvingene.

I 1819 den 8. septbr. var det etter skifte på Kvåse. Denne gang gjaldt det boet etter avdøde enke Anne Rebekka Jakobsdatter. Om trent et år forut var Anne død.

Dette skifte ble administrert av sorenskriver Andreas Friderick Finne, og foged Peter Kreidal hadde utnevnt til registrerings- og vurderingsmenn Abraham Tønnesen Kjøstveit og Anders Paulsen Kvåse.

Stervboets arvinger var av den avdødes første ekteskap sønnene Ole, Jakob Benjamin og Gunder Gundersønn - henholdsvis 15, 13 og 5 år gamle. Av siste ekteskap sønnen Kristoffer Osmundsen, $3\frac{1}{2}$ år gammel.

Kristoffer Osmundsen, antakelig Anne Rebekkas svigerfar, samt Tønnes Olsen Kvarenes, var blitt pålagt å angi boets eiendom.

Av boets eiendeler på løssørelisten kan nevnes et sølvsukkerfat for 6 spd., en punchse 2 spd., en gullring 3 spd., et lomneur

5 spd., en nattpotte av kobber 4 mrk., en toetasjes ovn 10 spd., en dragkiste 5 spd., 4 par tekopper 1 mrk., 8 sk., 5 boller 1 mrk. 16 sk., en punchbolle $\frac{1}{2}$ spd., en tarin 3 mrk. osv.

2 blad i skiftebrevet er skåret vekk, hvorfor intet videre om løsøre eller besetning kan meddeles.

Anne Rebekkas siste mann, som het Osmund Kristoffersen, var død ikke så lenge førut, og skiftet etter ham opplyses å være avholdt den 12. november 1817.

Nærværende dødsbos løsøre samt høy og avling var omtrent 200 spd. verd og bortsolgt av lensmann Nils Olsen Steindal ved off. auk-sjon, hvis omkostninger utgjorde 11 $\frac{1}{2}$ spd. og innkassasjonsutgifter oppimot 8 spd.

Jordegodsets størrelse var 2 og tretten sekstendels k.skinns med påstående bygninger, og taksert for 343 spd. 3 mrk. 18 sk. Alt i alt var dødsboets eiendom på 796 spd. og dets gjeld 318 spd.

Av boets kreditorer nevnes bl.a. Tønnes Olsen Qvarenes, Anders Kvåse, Osmund Vesterhus, Lorents K. Randvik, Poul Vesterhus, Hendrik Kvivik, Emanuel Olsen Glytningsvåg, Kristoffer Osmundsen Kvåse (den eldre), Ingeborg og Karen Olsdatter Kvåse og tjenestejentens lønn for ett år med 8 spd. 1 mrk. 16sk. o.s.v.

Det er dessuten nevnt en Aslak Mindrebø for utlegg i det bortsolgte skifte etter Osmund Kristoffersen. Da Mindrebø ligger i Mandalen, er det mulighet for at Anne Rebekka er kommet derfra og at ovennevnte Aslak er av hennes familie.

Der var altså, som vil ses, nokså meget familieskap mellom Kvåse-folk og oppsittere på enkelte gårder i Tovdal før i tiden.

Når en liten verdensborger var kommet, - møtte straks naboers og øvrige slektningers koner fram med den tradisjonelle risengrøt. - De som i dette erind passerte heia mellom Kvåse og Tovdal, hadde for vis å stanse ved en stor stein på veien og legge smør i grøten, så skulle smørklatten være helt flytende når de rakk fram.

Denne stein har båret og bærer fremdeles navnet "Grautesteinen".

Kvåse gård tilhørte altså kirken - var kirkegods - og fulgte kirken, da denne ble innkjøpt av almuen i 1723.

Allerede i 1726 ble, som før er sagt, en del av gården solgt, og i løpet av de nærmest følgende år var den helt kommet over i privat manns eie.

Til kirkegodset hørte foruten Kvåse også Erdvik, Kjønnerråsmyra og Grimdalen - de 3 siste steder var husmannsplasser, Ervik ble senere selveierbruk, mens de andre vedble som husmannsplasser under Kvåse ennå en god stund framover.

En av Kvåseeierne hadde nære slektninger (søstre) gift og bodd på Nedre Høvåg.

Forskjellige mer eller mindre viktige særinteresser gjorde sitt til at det ble anvist svogrene fra Høvåg rett til å ta det nødvendige trevirke i Kvåsemannens skog i Grimdalen, da der var mindre av den slags herligheter tillagt Høvåg. Dessuten var Nedre Høvåg også prestegods og oppsitterne leilendinger mot en årlig leie av 8 daler om året.

Den leilending som gav presten husly når denne forrettet ved Høvåg kirke, slapp fri for avgiften mot at "Presteloftet" alltid sto parat til prestens mottagelse.

Til gjengjeld for skogen forbeholdt Kvåsemannen seg det behøvrige gjestevennskap i form av skjenk når han kom til Høvåg ved helg eller hverdag, og dermed var partene gjensidig tilfredse.

Denne skog- og hogstrett fikk hevd, og tilhørte siden Høvåg prestegård og solgtes med den.

På Kvåse sto 4 hus, hvorav de to på vestsiden av bekken tilhørte selveierne.

De andre to hus som lå på østsiden av bekken, var bebodd av husmenn. Av de siste hus er det bare murrester igjen, og husmannsplasene er forlengst innlemmet i sine respektive hovedbruk.

Grimdalen, hvor den siste husmann het Lars, og Kjønnerråsmyra likeså.

Også selveierenes hus fra eldste tid er borte, men der er andre og større oppført i stedet. Det ene av de gamle husene brant delvis ned, og da eieren, Anders Paulsen eller Povelsen, hadde fått reist et nytt lot han male følgende rim på salsdøren:

Fra ildens fare og farlige lue
bevar O Gud, dette hus og stue!

1806. A.P.S.Q.

I dette hus bodde Johannes Andersen, sønn av førnevnte Anders Paulsen, som var gift med Karen Aanensdatter Ve.

Johannes og hans hustru, Maren, hadde 2 sønner og 3 døtre. Han døde i 1862, 80 år gammel.

Anders, den ene av sønnene, fikk seg tilskjøttet en part av farens gård og bygget hus der, likeså på bekkens vestside, men nærmere fjorden. Den andre, som het Andreas, beholdt den andre parten av gården etter sin far. Dette skjedde i 1846-47.

Johannes's tre døtre var Karen, Martea og Lisa. Karen ble gift på Timenes i Randesund, Martea flyttet til Grundeboen og Lisa til Høvåg. Anders døde 12. februar 1875 og Maren døde i 1904.

Det står ennå i huset et roskap som bærer navnesifferet "P.P. S.Q. 1746". Bokstavene antyder visstnok Povel Pedersøn Qvåse. Skapet har vært hans eiendom.

På det annet, men nåværende selveierbruk, bodde der en gang, da Kvåse var i kirkens eie, en mann som het Ole Endresen, født på Timenes i det nåværende Randesund 1638. Han døde 18. oktober 1711. Han var gift med Magnhild Olsdatter Kvåse, datter av Ole Kvåse og Sigrid Leifsdatter fra Eftevåg. Ole Endresen brukte 1½ hud i Kvåse som han overtok på sin hustrus vegne. Den før omtalte Ansten Olsen kan tenkes å være av denne familie.

Dette gårdsbruk, som senere tilhørte Osmund Kristoffersen og Anne Rebekka, var ved hennes død sterkt forgjeldet.

Da deres livs arvinger ved foreldrenes død dessuten var unge av år, ble eiendommen solgt til Johannes Govertsen fra Hamre i Tovdal.

Han var Johannes Andersens nabo.

Da der var skrøpelige hus, måtte han bygge nye. Hans hus skal være oppført etter tegning av presten Grøgård, som var sogneprest til V.Moland og Høvåg i begynnelsen av forrige årh.

Der er flere hus å se den dag i dag her i bygda nettopp av samme slags og i samme stil - store toetasjes, nesten herskapsmessige av utseende, og med rikelig rom.

Johannes Govertsen var gift to ganger. I første ekteskap hadde han Govert, Johan og Jørgen, samt datteren Malene.

I annet ekteskap med Siri (Sigrid) hadde han en sønn, som het Kristoffer.

Dette Kristoffernavn skriver seg muligens fra samme slekt som foran er omtalt og hvor dette navn forekommer to ganger. Det kan tenkes at Johannes tilhører eller er inngiftet i denne slekt.

Govert fikk den halve gården, Johan bosatte seg i Kristiansand, og Jørgen flyttet til Fjelldal i V.Moland. Malene ble gift på Upseng.

Kristoffer ble eier av den annen gårdpart, og han bygde hus lengre nede på østsiden av bekken.

Han var gift med Rakel Slagdalen i Randesund. De hadde sønnene Jørgen og Ole.

Jørgen ble gift med Marte som var datter av Arnt Abrahamsen Fleseid. Hun hadde først vært gift med sitt søskenbarn Anders Danielson Isefjer, og bodde på Skarpegra, et lite gårdsbruk, som Daniel Abrahamsen Isefjer hadde overlatt sønnen Anders. De hadde døtrene Trine og Sella samt to sønner, Anders og Johannes.

Jørgen og Martes ekteskap var barnløst.

Da Jørgens bror Ole ble gift med Martes datter Sella, oppsto et ganske eiendommelig familieforhold. - Enhver kan selv tenke etter, eller som svensken sier: "Refleksjonerne göra seg sjelfa".

Et par handelsavtaler vil jeg ikke unnlate å meddele:

Der bodde en mann på Lykkedrang, som var eier av slik en ovlag god kvernstein, - den var berømt. Så var det Johannes Andersen på Kvåse trengte ny stein til sin kvern. Han henvendte seg til Lykkedrangs-mannen som kjøper til "Kvenna" (steinen). Og det ble handel. Johannes fikk kvernsteinen for et stykke skog til uthogst på mangfoldige tylvter. Men kona på Lykkedrang gråt da Johannes kjørte avsted med sin nye eiendom. Og den var av stor verdi.

Andreas Grundeboen, som var gift med Martea Johannesdtr.Kvåse, var flink spillemann.

En gang kom han fra en av uthavnene, hvor han hadde spilt i et skipsball. Han hadde på seg en riktig pen hatt som han hadde fått av en skipper på ballet.

Denne hatten fikk Kristoffer Johannesen se, og han ble så inntatt i den, at han måtte ha den for enhver pris.

De kom også til enighet, han og Andreas, slik at Kristoffer skulle bli hattens eier og Andreas skulle til gjengjeld få til uthogst et skogstykke, som lå like ved hans skoggrense. Og begge var tilfreds med handelen. - Det er så: "Hver sin lyst".

Den 28. juni 1768 ble det holdt sommersageting for Sand Skibs-rede, hvor det bl.a. ble lagt frem en skiftekontrakt utstedt av Paul Pedersen Kvåse med fl., den 13. oktober 1762, tinglyst den 27. s.m., som viser at den annen citant Ansten Olsen er tilhørende den øvrige halvdel $1\frac{1}{2}$ kalvsk. i bemelte plass, Laugåsen. Så derav kan utfinnes at kontraparten aldeles ingen rett har til plassens bruk og som han dog lovstridig bemektiger seg.

Samme fremlagte kontrakt er sålydende:

Kronet papir no. 2. En riksd1.

Underskrevne Ansten Olsen boende på gården Kvåse i Høvåg sogn bekjender og vedgår, at da min hustru Marte Arnesdtr. i inneværende aars foraar ved døden er avgangen og efterlatt sig 4 døtre, som alle myndige, nemlig 2de avlet i egteskapet med hennes første mann Aanon Anstensen Hamre, den eldste Malene Aanonsdtr. enke efter Lars Gutormsen Hamre og den andre Magrethe Aanonsdtr. gift med Poul Andersen Kvaase, samt likesaa i ekteskap med mig avlet 2de døtre, den eldste Anne Andersdtr. (Anstensdtr.) gift med Osmund Kristoffersen, og den annen Magnhild Anstensdtr. gift med Ellef Tønnesen Arnevig. Så har jeg med samme mine døtre og svogre trådt tilsammen og imellom oss som alle myndige innbyrdes skiftet og delt samme vores hustruers og moders løøsremidler saaledes at enhver av os sin lodd og anpart derav har motat, og den ene i saa maate ingen videre rett, prætensjon eller adgang til den annen å ha. Og altså intet videre imellem oss til rest nu å skifte enn alene jordegodset.

Som er di gaarden Kvaase i Høvaag sogn med paastaaende huser og alle tilliggende herligheter - 1 hud 6 k.skind samt udi den underliggende plass Laugaasen kaldet, den halve del $1\frac{1}{2}$ k.sk. hvilket alt vi til løsning mellem os har ansatt og forenede om 11 rdl.pr. kalveskind, og som naar lövlig deles, faller derav paa min Ansten Olsens halvpart som enkemann $9\frac{3}{4}$ k.sind, som jeg for mig saaledes har uttatt, nemlig de i plassen Laugaasen anførte $1\frac{1}{2}$ k.sk. og i gaarden Kvaase i Høvaag sogn med tilliggelser $8\frac{1}{4}$ k.sind. Likesom av den halvpart $9\frac{3}{4}$ k.skind i gaarden Kvaase faller paa en hver av de 4 søster-lodder 2 og syv sekstendels k.skind, som således er enhver av vores tilfaldne arvelodd, hvorved altsaa dette skifte mellem os 3de svogre Povel Pedersen, Osmund Kristoffersen og Ellef Tønnesen, samt av mig Malene Aanonsdtr. som enke og myndig egenhendig stadfestes da vi ogsaa har formaaet de 2de menn lensmann Hans Knudsen Trøe og Kristen Osmundsen Kjøstveit med os til vitterlighet som overværende vidner aa stadfeste.

Acture Kvaase den 13. oktober 1762.

Ansten Olsen Kvaase.

Povel Pedersen Kvaase.

Osmund Kristoffersen Kvaase.

Ellef Tønnesen Aanevig.

Til vitterlighet efter begjær:

Hans Knudsen Trøe.

Kristen Osmundsen Kjøstveit

Paa enkes Malene Aanonsdtr.s vegne som laugverge.

Ansten Nilsen.

Tydelig lest innen retten da almindelig høstsageting for Sands skibrede ble betjent paa gaarden Møglestue den 27. oktober 1762 i justits-protocollen fol. 43 extraderet og i brevboken fol. 274 ord til annet innført, vedgaas.

P.B. Brønsdorph.

Ellers hadde Ohnsorg tilstede de 2de vidner Kristen Osmundsen og Nils Nilsen, som Ohnsorg begjærede tilspurt om de ikke efter citantens forlangende før sidst avvikte jul lovlig op- og avsa contraparten Gunder Joensen med plassen Saugaasens videre bruk inntil sidste faredag. Berørte 2de vidner Kristen Osmundsen Melaaen og Nils Nilsen Grundeboen fremstod for retten og efter avlagt ed svarede til spørsmålet, at de riktig før sidst avvikte jul var hos Gunder Joensen og for citantene Kristen Rasmussen og Ansten Olsen avsa ham med plassen Saugaasens bruk til faredag inneværende aar, da Gunder Joensen selv var tilstede, men ga intet svar, hvorhos Ohnsorg tilspurte Kristen Osmundsen Melaaen og tillike fremstillede vidne Aanon Tellefsen Neset om de ikke i avvikte vinter 1768 var nærværende og saa at innstevnte Gunder Joensen av citanten Kristen Rasmussen Kvaase mottok de i producerede skjøde mensjonerende 60 rdl. samt derhos forbant sig til dette 1769 års faredag å avvike plassen Saugaasen til citantenes raadighet.

Begge disse vidner efter at Aanon Tellefsen var edfestet, forklarede at de saa at Gunder Joensen mottok de omspurte 60 rdl. for husene i avvikte aar 1768 med løfte aa skulde avirke plassen til dette aar 1769. Dog forklarede Kristen Osmundsen, at han erindrer Gunder Joensen talte noget om halvparten i husene på plassen, dog så de Gunder Joensen tillikemed Tellef Alfson underskrive skjødet. - Mere med vidnene sa Ohnsorg sig ikke aa ha aa bestille, men meldte derhos det han paa citantenes vegne ingenlunde formoder at den av contraparten forlangte anstands innvilges, da saken på citantenes side med documenter og vidner tydelig er bevist. Saa Gunder Joensens utflukter ei kan ansees for annet enn aa tilsnike sig plassens bruk for i aar, den han og ei har mindste rett til. Altsaa paastod Ohnsorg dom efter befaringen til plassens ryddiggjørelse, og processens omkostningers erstatning.

Retten tilspurte nærværende Kristen Osmundsen om han hadde noget videre for Gunder Joensen aa tilsvare, hvortil han svarte n e i, men dog forklarede at Gunder Joensen var hjemme, men dog saavidt han bekjendt intet forfall hadde.

A v s a g t:

Saa øiensynlig som det er at Gunder Joensens øiemerker ved den forlangte ufornødne anstand alene er aa trekke saken i langdrag, så lovstridig vilde det være av dommeren aa føie ham deri, især efter sakens rene beskaffenhet. Ti citantenes eiendomsberettigelse er bevist, da skiftecontrakten av 13. oct. 1762 hjemler Ansten Olsen full halvpart, og skjødet av 12. febr. 1768 tinglyst 28. juni nestefter viser at denne Gunder Joensen i fellig med Tellef Alfson har mottat 60 rdl. for den annen halvpart, hvormed altsaa contraparten har fraskrevet sig ei alene all eiendomsberettigelse til plassen, men endog all paa-stand om erstatning for jord, hus eller annet, følgelig er han nu der-til aldeles uberettiget, og urettelig har tiltatt sig det bruk han for dette aar har antatt, især da handelens rigtighet med de førte vidner saa nøiaktig er opplyst.

I den henseende tilpliktes sakgiven Gunder Joensen straks og for inneværende aar aa avvike og til citantene Ansten Rasmussen og Anders Olsen overlevere plassen Saugaasen med hus, herberge, avl og grøde, alt i den stand det er og befinnes uten nogen videre erstatning, alene at citantene betaler ham sedkronet efter den verdi han selv oplyset samme aa være, eller uvillige menns kjendelse. Processens omkostninger betaler Gunder Joensen til citantene med 4 rdl. - alt utredet 15 dage efter denne doms forkyndelse under eksekusjons underkastelse og andre lovens befalede omfang.

Saaledes aa være passeret dømt og avsagt stadfestes med haand og segl.

Actum ut supra.

Brønsdorph.

Lydelig lest og forkynt den 5. juni av Aasmund Kristoffersen og Gunder Nilsen for Gunder Joensen Saugaasens eget paahør.

Gunder Nilsen.

Aasmund Kristoffersen

Dersom ikke Gunder Joensen efter denne doms innhold straks og uopholdelig avviker og rydrigjør plassen Saugaasen, har lensmann Hans Knudsen Trøe med tiltagne tvende menn hannem med hans effecter aa utkaste, og derover som lovlig forretning beskrive, som mig derefter saa snart som mulig tilstille, hvorunder tillike blir aa fuldføre eksekusjon i hans effecter ikke alene for de 4 rdl's omkostninger, men endog for de paa hver forretning medgående omkostninger.

Sandstø den 28. april 1770.

Cornelius Kreus Plouhg.

G.nr. 25

VESTERHUS.

Vesterhus er en gammel gård og er beliggende på vest- og sydvestsiden av Vesterhusfjorden, som er en fortsettelse av Kvåsefjorden gjennom det trange og grunne Kjinnesund. Selve Vesterhusfjorden er et meget rommelig basseng omkranset av høyere og lavere åser på alle sider.

Man kunne være tilbøyelig til å mene at navnet Vesterhus var oppfunnet av oppsittere på Kvåse, som ligger på østsiden av fjorden.

Det nåværende Indre Vesterhus, som det ofte kalles, ligger vakert til med litt helling ned til fjorden.

Her sto fra gammel tid en grend på 3 store hus av den gamle stil, og eierne av disse hus var samtidig eiere av alt hva det den dag i dag er innbefattet under det nåværende gårdsnummer Vesterhus.

I begynnelsen av 1700 tallet het en av oppsitterne Jørgen Pedersen. Han var medlem av den kommisjon som hadde fått i oppdrag å ordne med kjøp av Høvåg kirke i 1723. - Historien vår forteller at Fredrik IV drev handel med norske kirkebygninger, som vedkommende menigheter ikke kunne dokumentere som sin rettmessige eiendom.

Høvåg menighet var således en av dem som ikke kunne dette, og derfor måtte de finne seg i å kjøpe kirken, hvis den ville fortsette å benytte den.

I 1760 var det en annen mann på Vesterhus. Han het Nils Olsen og nevnes i et skiftebrev som verge for en ung gutt, som het Ole Søfrensen Flesøid.

Reinert Knudsen og hustruen Tone bodde på et av brukene. Tone var kommet fra Holte. Tone døde i 1804 på barselseng med en datter, som ble oppkalt etter moren. Datteren ble gift med Jørgen Svensen, Ytre Årsnes.

Reinerts sønn, Knut, solgte sitt bruk til kornmagasinforvalter Laurits Tostrup fra Kristiansand.

Da han var blitt eier av gården, ble det den 12. septbr. 1814 avholdt utskifting på Vesterhus.

Denne utskifting medførte for Tostrups vedkommende, at han måtte flytte husene sine til Ytre Vesterhus. Her var lite oppdyrket. - Et større areal som kaltes Duglemyr, var delvis under kultur.

På østkanten av Duglemyra i en bakkeskråning ble huset reist. Ikke det gamle. Nei, han kjøpte materialene i Kristiansand og lot det bygge der. Så ble det revet og ført ut til Vesterhus.

Det var en to etasjes bygning med et temmelig stort værelse i hver høide og dessuten mindre siderom.

Navnet Tostrup har ubetinget dansk klang. Og rimelig er det at han tellet sine aner fra Danmark.

Han hentet seg en dannekvinne til hustru. Hun var fra København.

Hun bodde jevnlig på Ytre Vesterhus, men innlot seg ikke noe med sine naboer. Hun var hva man sier "litt stiv på det".

Et par km nordfor Vesterhus er det et sted som bærer navnet Juskeplassen. Her sees rester av bebyggelse. Likeså i Karis-Åsen i nærheten.

Juskeplassen kan næsten tyde på at her en gang i tiden har bodd en "jude" eller ei "jusse". Det var den alminnelige betegnelse på menn og kvinner fra Jylland.

Tostrups hadde 2 sønner, som døde unge. Han solgte senere Vesterhus og flyttet tilbake til Kristiansand igjen.

Den nye eier het Tønnes Ingvaldsen Eftevåg fra Randesund.

Han hadde oppholdt seg i Amerika i hele 26 år. Det var den gang Kalifornia lokket med sitt gull.

Da Tønnes omsider kom hjem, var han naturligvis "grønrig", mente folk, og han fikk navnet "Gullmannen".

På Indre Vesterhus bodde en velstandsbonde ved navn Pål Osmundsen. Han måtte la seg nøye med tittel av "Sølvmannen".

Men han hadde en datter som het Inger Marie, og så begav det sig at "Sølvmannens" datter blev "Gullmannens" brud.

Tønnes Ingvaldsen var en typisk skikkelse - virksom og myndig.

En gang lå det et stort italiensk skip inne på Dybingen. Det var som så mange andre kommet inn for motvind.

Da det var en del treverk ombord som trengte reparasjon, var det om å gjøre å få anskaffet det manglende på billigste måte.

Italieneren hadde så funnet ut at nettopp slike saker som han behøvde, lå nede på Vesterhusbryggen i Vedderstø. Og så var det jo bare å sende folka dit med skipsbåten og hente dem.

Det var Tønnes Ingvaldsens materialer. De lå på hans brygge.

Da han savnet sin eiendom, fikk han straks ved nærmere etterforsking vite hvor de var faret hen.

Det varte ikke lenge før han sto ombord i italieneren, og her fikk han syn for sak, for det han søkte lå på dekk og en del var allerede gjenstand for bearbeidelse.

Da han kom ut fra kahytten og gikk fra borde, hadde han betalingen for det hele i lommen.

Han var en flink og dyktig gårdbruker. Ytre Vesterhus ble en vakker og veldrevet gård.

Tønnes og Inger Marie hadde en stor barneflokk - 5 sønner og 2 døtre.

Ingvald døde i forholdsvis ung alder. Arent var sjømann og slo seg ned i Londonderry som los. Pål var jakteskipper og døde ugift i høy alder. Tønnes Jørgen var bosatt på Hæstad, det bruk som Lars Johnsen og sønnen John hadde eiet. Andreas var hustømmermann. Døtrene var Marte og Lisa.

Tønnes Ingvaldsen døde først og enken giftet seg igjen med Tønnes Andersen Kalland.

Gården ble nå delt, og Ytre Vesterhus ble til 2 bruk.

Sønnen Ingvald fikk farsegården, og hans mor og stedfaren bygde nye hus på den andre parten, vestenfor. Nå står bygning nr. 3 på denne tomt og bygning nr. 2 på Ingvaldsens bruk.

Inger Marie overlevde også sin andre mann, med hvem hun hadde 3 barn.

Så tok hun føderåd hos sin svigersønn Osmund Halvorsen, som var gift med hennes datter Marte av første ekteskap.

Disse fikk således gården etter Tønnes Andersen og Inger Marie.

Ingvald Tønnessen døde som før sagt nokså ung, og hans eiendom skiftet eiere flere ganger, men utenfor slekten.

En mann fra Skåreland i Hægeland eide den en kort tid. Sønnen hans ribbet skogen. Den neste eier het Ola Jørgensen og var fra Setesdal.

Ola Jørgensens ettermann het Edvard Pedersen Eidfjord. Han hadde også vært utenlands i mange år, særlig i Amerika. Han var gift med Ragnhild Mikalsdtr. Eidfjord.

Begge er døde for mange år siden.

Pål Osmundsen, Indre Vesterhus, var gift med datter av Abraham Kjöstveit. De hadde 2 sønner, Abraham og Osmund og 3 døtre.

Abraham overtok gården etter sine foreldre.

Osmund bosatte seg i Kristiansand. Han hadde 2 sønner, Andreas og Pål, som begge var sjømenn.

Andreas førte i flere år bark "Lydia" av Kristiansand. Han hadde 2 sønner, som nedsatte seg i Bordeaux og drev megler- og skipshandel forretning. Den ene var gift med en fransk dame. De er begge døde. Dessuten hadde han en datter.

Foruten Inger Marie hadde Pål Osmundsen en datter som ble gift på Berhus i Randesund og en på Øresland, gift med Johannes Salvesen.

Abraham Pålsen, som fikk Vesterhus, ble gift med Maren Timenes. Ekteskapet var barnløst. De døde begge i høy alder.

I sine senere år overdro han en del av sitt gårdsbruk til sin søstersønn fra Berhus på lempelige vilkår. Denne søstersønn, som het

Tønnes, bygde eget hus, mens Abraham og Maren holdt til i den gamle fedrebolig.

Abraham Pålsen var riktig en kjmpeskikkelse, og en arbeidsmann av de første.

Forsiktig som så mange andre i pengeveien, skjenket han dog Høvåg kirke en lysékrone til 30 spd.

En gang skulle Abr. Pålsen til lensmannen og betale skatten. Lensmannen bodde på Steindal den gang. Da Abraham var kommet bort i mot Steindal, møtte han lensmannen. Denne var nå på vei til forskjellige som skulle pantes for skatten. Og blant disse var Abraham. Han spurte da om ikke lensmannen ville ta mot skatten der på stedet. Dette var lensmannen villig til, men han ville ha pantegebyret like fullt, sa han. "Jaså," sa Abraham, "er det på den måten, så er det best å vente med å betale til du kommer heim". - Og sannelig måtte ikke lensmannen reise helt til Vesterhus innen han fikk skatten.

Til slutt en liten historie til om Abraham Pålsen: Han og Tønnes Melåna drev meget med skogsarbeide, Skog hadde de nok av begge to og stadig var de på ferde med hogst eller kjøring om vinteren.

En dag ble disse to kultene sams om at de skulle se hvem som neste dag kunne hogge mest favneved.

Da kvelden kom sto der sån omtrent 3 favnmål ved etter hver av dem der de hadde herjet den dagen.

Dagen derpå lå Abraham. - Musklene var nok vel slappe for en ny dags arbeide. Derfor måtte han la dem ha ro.

Men Tønnes derimot for til skogs neste dag som om ingen ting var hendt.

Tønnes' far het Aslak. Han var kommet vestenfra Eiken og ble gift med Anne, eneste barn og datter til Tellef og Turid Melåna. Den gang var hus og gård i dårlig forfatning. Der kunne ikke fødes mer enn ei ku.

Men Aslak var en dyktig arbeidsmann, og etter hvert som sønnene hans vokste til, ble de til hjelp, og gård og besetning økte jevnt.

Tellef Åna var en snodig kar. Han laget seg en gang en pram som han ville ro i. Men den fikk en forunderlig skablon. Så snart han kom seg ombord i den, veltet den rundt før han visste ord av.

Men kondemnere den nye farkosten gikk heller ikke an. For å få den passe stiv lasket han en tykk stokk på hver side av den i vanningen. Og så rodde han.

"E'kje den prommen vonn å ro i?" kunne en spørre.

"Eg he 'kje forsteie at han he ville bite meg," svarte Tellef.

En dag var det en mann fra Kvannes som kullseilte på Kvåsefjorden. Tellef var i nærheten i prammen sin.

Mannen ropte på hjelp. Og Tellef som både så og hørte hva der sto på, ville nok hjelpe, men det tok sin tid å kare seg opp til åstedet i den "vonne" prammen.

Innen han kom så langt, var en annen kommet til og hadde berget mannen.

Da denne så traff Tellef ved kirken en dag senere, spurte han Tellef om han ikke ville berge folk som var i fare.

"Var de deg?" sa Tellef. "Eg trudde de va ein anna austlandsfant".

Da så den eldste sønn Tønnes overtok gården, fortsatte han i samme spor og drev sitt gårdsbruk opp til et av de største i bygda.

Melåna (Melåen) ligger mellom Vesterhus og Kvåse på østsiden av Ånebekken, eller Sangbekken som den før ble kalt. Denne bekk er et lite vassdrag som kommer fra en del småvann, hvorav det største heter Rossevannet, og faller ut i Vesterhusfjorden.

Bekken har fra gammel tid vært benyttet til fremdrift av skogprodukter, og likeledes hadde enkelte bønder på Vesterhus små møllebruk ved den. Melåna likeså.

De er borte for lenge siden.

Et møllebruk av mere tidsmessig art samt et sagbruk er nå Ånebekkens industrielle anlegg.

Et stykke fra Melåna er det en liten plass man kaller Hytta. Det er selveierbruk. Der bodde for mange år siden en gammel og gretten "ungersvend" som hette Per. Husholdersken hans ville svært gjerne at det skulle "bli" med dem, men Per hadde ingen hast. Så var det en dag Per var borte på jorde og arbeidet, at Marte fant på det. Hun snek seg bort til et tre i nærheten, kløv opp, og da hun hadde fått skjult seg tilstrekkelig, sa hun med skarp stemme: "Du må gifte de, Per! Du må gifte de, Per!" Og Per som trodde det var noe mere enn alminnelig, svarte straks: "Hvem skal e ta?" - "Ta Marte, du! Ta Marte, du!" svarte det fra oven. Og Per var lydig og tok Marte.

Hytta's neste eier var en underoffiser. Hans sønn som kalte seg Olsen, ble dyrlæge i Arendal. Han redigerte i noen år Arendalsbladet "Vestlandske Tidende".

Det tredje bruk på I. Vesterhus tilhørte en mann ved navn Håver. Han hadde en sønn som het Eilef, som fikk gården, og en datter, Åse, som ble gift i 1780 med Tellef Jursen Skarå i Iveland. De hadde 12 barn.

Etter Eilef ble sønnen Håver gårdens eier. Han hadde 4 barn. Hans eldste sønn som bar navnet Even, fikk Vesterhus.

Pål Asmundsens bruk var stort - det angis å ha vært omkr. 3 huder.

Pål frasolgte en halvdel av gården til Torjus Eidjord. Denne halvdel besto av en part i I. Vesterhus, samt Vesterhus-nesset på sørkanten av gården.

Det gikk heller tustelig for han Torjus, så han ble nødt til å selge en del for å klare seg. Først solgte han Vesterhus-nesset til en setesdøl, som het Olav Tellefsen Stigmoen, for 200 spd. Olav solgte nasset igjen senere som to småbruk.

Den gjenværende del av eiendommen sin solgte Torjus til en mann som het Jørgen Gundersen Sjustøl. Denne hadde sønnen Gunder og tre døtre. Etter at Gunder, som var ugift, døde, ble hans gårdpart kjøpt av fremmede.

Knut Reinertsen hadde en sønn som het Per. Han fikk et gårdsbruk på vestsiden av Ånebekken. Hans kone het Gonhild.

Gonhild var ikke borte. Hun visste råd for mangt. Hvis ei ku

var sjuk tok Gonhild en ulltråd og la i kors på ryggen av kua og når hun samtidig numlet det som hørte til, skulle nok kua komme seg.

Vorter hadde hun et godt råd for: Man skulle bare stryke dem mot et lik, så forsvant de straks.

En annen "klok" kone het Inger, mannen hennes het Jens.

Når han sto på låven og tresket slang han treskefløylen i låvetrevet før han ramte gulvet. Derved hørtes to slag. Når Inger hørte dette, sa hun at det var Tussen som hjalp Jens.

Sto hun i kjøkkenet og skulle koke, svang hun alltid gryten på en egen måte når hun tok den av fyren. Dette gjorde hun for at folket skulle få godt av maten, sa hun. Hun satte bestandig jern eller stål over døren julekveld.

Kom det fremmede til gårds, skulle de trakteres med vin eller dram. Hun gjorde hemmelig mine til Jens, så han skjønnte hvilken av de to sorter som skulle benyttes for anledningen.

G.nr. 27

RANDVIG.

På sydvestkanten av Ytre Vesterhus og like ut til Kvåsefjorden ligger en av herredets største gårder - Randvig.

I slutten av 18. årh. eides gården av en mann som het Lorents Kristensen.

Han, såvel som hans kone, hadde sin slekt i Randesund, og da deres ekteskap var barnløst, tok de til seg en gutt av Lorents' ætt ved navn Markus Kristensen.

Markus var født omkr. 1800. Han kunne derfor huske nokså nøye det som foregikk på disse kanter i krigsårene. Og han fortalte ofte om dette.

Stangesfjorden i Randesund var således ankerplass for kanonbåtavdelingen når den var på disse kanter. Dolsveden eller Sodåsen, som den nu kalles, var fast utkikks og signalstasjon i likhet med Hæstadveden. (Viten).

Den mannlige befolkning som hørte hjemme på gårdene rundt om stasjonen, dannet kystvern og måtte stadig stå i rapport med Veden for straks å være ved hånd når signalet kalte. Således hendte det at en mann, som holdt på å ta inn høy, tre ganger ble kalt fra arbeidet, men da det ikke var fiender noen av gangene, kunne mannskapene gå tilbake igjen. Og mannen fikk høyet inn.

I de verste nødsårene var det smått med mat. Nepene, som hadde lidt minst av uåret, var en godbit for dem som eiet dem, og mangelen forsulten stakkar ble rørende glad for å få en nepebete, for ikke å tale om en h e l en.

Så ung han var, Markus, var han ofte med som rorskarl når offiserene skulle ha båtskyss mellom stasjonene eller inn til Kristiansand.

En dag kom det en sjalupp med offiserer og mannskap fra en dansk orlogsskute inn til Randvig. Der hadde man just gjort en notfangst av sei, som tente matlysten hos disse fremmede. Og man måtte straks gå i gang med å tilberede en fiskeret for dem. Da la Markus merke til noe som harmet ham og som han heller aldri glemte. Offiserene tok selv fisken, men gav sine matroser seihodene. Det skulle være godt nok for dem - det som ellers var betraktet som avfall og ble kastet vekk.

Da Markus var nådd den alder der berettiger valg av ektemake, var det pleieforeldrenes ønske at han skulle forbindeseg til en av pleiemorens familie, så begge de gamles slekter på indirekte måte kunne bli delaktiggjort i Randvik-gårdens herligheter.

Men et fornuftekteskap blir sjelden som det skal og bør være i det lange løp. Og slik gikk det også her, mer skal ikke sies om den sak.

Markus var ansett som en forstandig mann, men på samme tid en original som få. - Han var atskillig benyttet i det offentlige liv. Således var han medlem av 12-manns rådet. Dette var en institusjon som sammen med sognepresten agerte et slags herredstyre, innen formannskapsloven av 1837 kom og grunnla det kommunale selvstyre.

Men det var nok ikke alltid at den myndige geistlige embedsmann og bøndene i 12-manns rådet dro lasset i en og samme retning. Presten Tvede kalte rådet "De 12 manns vrimlinger". Her gjør refleksjonene seg selv.

Etter tidens oppfatning var Markus ansett som en dyktig gårdbruker, skjønt en del av de teorier han praktiserte, neppe nå ville oppnå anerkjennelse. F.eks. "Du skal 'kje pløye dypt, for så får du opp den daue jora!"

Han var abonnent på et landbruksskrift som den gang var redigert av overlærer Sverdrup.

Tistelugresset hatet han så lenge han levde. Når han vandret omkring på gården sin og traff på en tidsel angrep han den straks med sin stokk, som på enden var forsynt med et jern hvormed roten ble skåret løs.

Han gikk alltid i hjemmevirkede klær og om vinteren når det gikk an å k j ø r e til kirke, kom Markus kjørende på sin vedslede, uansett hva redskaper andre pleide gjøre kirkeferden med.

Kjøgemester var han jevnlig i selskapene, både i bryllup og gravøl.

Det var kommet ny prest til bygda, og da han første gang forretet begravelse, var Markus kjøgemester.

Etter endt forretning kom Markus med dram til presten. Da denne ville ta i mot, sa Markus: "Nei, Nei! E plar bestandig drikke mine gjester te, så kan dei værr trygge", og så "drakk han presten te".

Melkesalg fra gårdene gikk for seg under andre former enn nu til dags.

Hver 8. eller 14. dag førte man den oppsparte surmelk til byen. Man satte en stor så (trekopp) i båten og fylte den med melk.

Så rodde man melken og hva ellers man hadde å selge. Kommen inn til en av almenningene på østsiden av byen var gjerne Lars Tambur på pletten, for han pleide springe rundt i husene i nærheten og melde av for anledningen. Så kom det kjøpere med kopper og spann, og innen

rett lenge var såen tømt. Jørgens lønn for sin umake var den at han fikk den melkeslant der var igjen i såens indre. Dermed lot han seg nøye.

Husene på Randvig var som alle andre hus fra gammel tid, men temmelig lav.

Over ytterdøren hadde Markus spikret opp to figurer - mann og kone. De var utskåret i tre og broget malt. Han hadde fått dem fra et hollandsk skipsvrak, hvor de hadde tjent som gallionspryd.

Men i tidens løp ble disse uskyldige tingester i folks omdømme tillagt en viss mystisk betydning. Ja, det var dem som trodde det var avgudsbilder, hvis dyrker ikke var så rett langt borte. Det sto likefrem ry av dem og da Markus's dødsbo skulle under hammeren, var "avgudsbildene" eneste attraksjon for enkelte av de fremmøtte.

Husene på Randvig var en navnsput serverdighet, riktig et "folkemuseum". For der var så å si alt mulig skrap sammen hopet opp. "Samler levninger osv." synes for Markus å ha vært en regel, til og med u t e n unntakelse. Gammelt gårdsredskap og rester av redskap, emner og halvferdige ting, båtinventar og fiskeredskap, Krumholdt og skåret tremateriell, staur og staker, mur- og takstein, og alle slags jernskrap, kluter og bein, så en skraphandler ville ha svimret ved synet av det.

At tidens tann hadde gnaget stygt på mange ting, var rimelig. Således var det bare strimler igjen av de kalveskinn som hadde hengt lengst tid. De sist uthengte var jo hele.

Og da auksjonshammeren skilte dyngene, såes mange av de underst liggende ting å være på retur tilbake til jord igjen.

Når folk fra øyene kom inn på gårdene, også til Randvig, at de uvant som de var, følte seg mindre trygg overfor de løsbeinte dyr som de traff på sin veg.

Og det ble snart et ord at på Randvig var alle vonde, Markus var vond, hesten var vond, stuten, bikkja, ja, til og med hanen var vonde.

Stuten på Randvig var nå gjerne mannvond, den.

Markus døde omkring 86 år gammel.

Mellom Kvåse og Vesterhusfjorden ligger en holme som man kaller Malløya. Den tilhører Randvig. Her sto for mange år siden et lite hus som beboddes av Bård og hans familie. Bård var veteran fra krigsårene. Han gjorde tjeneste som matros ombord i linjeskipet "Prins Kristian", da det kjempet og sank ved Sjellands Odde i 1812. - Bård slapp fra bataljen med livet, men han ble såret i foten, og var fra den tid halt.

Han fikk ikke pensjon. Han var nok forbigått, hvordan det nå kunne være. Han ernærte seg og sine med skomakeri.

Det var en munter kar, hvem ungdommen gjerne besøkte. Hans mange historier og opplevelser som han ga tilbeste, trakk hus.

--- o ---

Da Randvigbukta lå godt til for innsig av stimfisk, skaffet Markus seg en sikker liten inntekt ved å oppkreve landslodd av fiskerne.

Han anbrakte festigheter i land på begge sider, så man der kunne fastgjøre sine landtau under kastet.

På knausene rundt om reiste han små steinvarder, uvisst av hvilken grunn. Men de står der som et stumt minne om Markus Randvig.

G.nr. 28

HÆSTAD.

Neset er navnet på en del av bygden mellom Kvåsefjorden i vest og sjøleia på østsiden.

Her på Neset er mange gårder. Hæstad er en av dem, og den grener til Kvåsefjorden, idet den omslutter en arm av denne som bærer navnt Hæstad - Dybingen, hvor oppsitternes sjøboder står.

Fra denne fjordarm går landet bratt oppover, og på flere steder så steilt at mannefot ikke kan gå der.

På høyden ligger Hæstad-gårdens mange småbruk - 8 i alt. Tidligere hørte også Næssan og Krosnes som ligger på nordvestsiden, til Hæstad, samt Knavik, som var husmannsplass og ligger utenfor Hæstad.

Men sagnet melder at Hæstad en gang før i tiden var hestebeite for oppsitterne på Sævik, nabogården til Hæstad.

Navnet Hæstad skulle altså opprinnelig ha vært Hestestaen - det sted hestene er.

Hæstad var bebygget gård i slutten av det 17. årh. For da var det en grend på 3 hus med hver sin eier.

Da terrenget er noe kupert, var jordstykkene små. Nybrott var gjort her og der mellom knausene og var omkranset av kratt og trær.

Da lyngen ennå ikke hadde fått råderom, var det mye av utslått og godt beite over alt. Dette kom vel med når det gjaldt å skaffe vinterfor til ku og sau.

Hæstad-grendens hus var som vanlig skikk og bruk på den tid oppført av solide furustokker av $1\frac{1}{2}$ fots tversnitt runde og jevntykke i rot og topp. Geitelaget var omhyggelig fjernet med øks.

Utvendig var de kledd med $1\frac{1}{2}$ toms brede bord som var festet til veggen med $\frac{3}{4}$ toms trenagler.

Lange, men smale og lavloftet var husene, og på to stokkverk, men da de innvendige rom var lave, ble derfor heller ikke reisningen særlig imponerende.

Og så var det nesten ikke mur under. Svillene, som var veldige eiketrær, lå omtrent på selve bakken. På svillene ble golvplankene lagt. Disse var kløyvte stokker og hadde en anselig bredde, Tykkelsen var forskjellige, men dette rådet man bot på ved å hugge ut i svillene for de tykkeste, så overflaten av gulvet ble noenlunde plan.

Når gulvet ble altfor slitt, og der gikk hull i det her og der, la man et nytt ovenpå det gamle, og hullene tektes med steinheller eller bjerkenæver.

Små vinduer med blyinnfattede glassruter av forskjellig tykkelse og farve forsøkte på beste måte å bringe dagslyset inn i de lavloftede bjelkestuer.

Når kvelden kom, var det tyribålet på åren (skorsteinen), og senere hen på den veldige 1-etasjes kakkelovnsplate, som besørget opplysningen der inne.

Husfliden var en livsens nødvendighet i de dage, og særlig var det den kvinnelige husstand som holdt den i hevd. - Rokk og vevgang var dagligstuemøbler den gang og flittig ble de brukt. Familiens bekledning - nærsagt fra isse til fotsåle - var formålet for denne virksomhet.

Den mannlige befolkning var ikke nær så nevenyttig i de lange vinterkvelder. Ett og annet redskap ble nok gjort eller reparert, men forøvrig hadde de mer av selskapelig tilbøyelighet. Man stakk inn til hverandre om kveldene og slo av en prat i all gemyttlighet om ditt og datt. Aviser og bygdebibliotek var ukjente ting, og dessuten var lesekunsten den rene luksus, som bare et ytterst fåtall var i besittelse av. Skrive- og regnekunsten hørte alene hjemme i de høyere stender.

Dagens virke var den alminnelige gjenstand for samtale. Forøvrig ga en og annen tilbeste opplevde eller gjennom andre meddelte hendelser og historier som streifet det mystiske område.

Troen på underjordiske var rotfestet i de flestes sinn. Huldre, nøkk, nisse og haugfolk var virkelige vesener man trodde seg omgitt av - til gagn eller til skade berodde på en selv. Det var en slags religion med tradisjonens hevd.

I Husefjellet på sørsiden av gården holdt de underjordiske til. Man så dem av og til. De var små av vekst. Mennene gråkledd og kvinnene i rød stakk. De for alltid stillferdig fram, og aldri hørte noen dem tale høyt innbyrdes.

På Ribe bodde der en kone som het Johanna. Hun var alminnelig benyttet som "hjelpkone" for barselkvinner.

En dag kom det en mann inn til henne og bad henne bli med hjem til kona hans som var i barnsnød.

"Hvor er du fra?" spurte Johanna. "Å, jeg bor her ute i jordet ditt", sa'n. "Du må endelig komme!" Ja, Johanna gjorde seg i stand og fulgte med mannen.

Da de var kommet ut på jordet et stykke strøk han henne over øynene. Da sto de med en gang ved en dør som åpnet seg, og de sto begge i en stue som så ut som andre stuer der i grenda. Kona lå i sengen. Johanna var til alt var overstått. Så ble hun bevertet med all honnør. Da hun skulle gå igjen, strøk mannen henne igjen over øynene. Døren gikk opp og Johanna stod alene på jordet og ruslet hjem igjen.

Oline Hæstads mann i annet gifte var fra Spilling i Audnedal. Han var kreaturhandler. Når han kom hjem med et innkjøpt dyr og hadde satt det inn i fjøset, gikk han straks bort og fant fram en lja eller en skarp sigd og satte over fjøsdøra, for at ikke haugfolket skulle komme og ta dyret fra ham.

Jordbruksredskapene var i regelen hjemmegjort, og var omtrent utelukkende laget av trematerialer.

Plaugen var riktig nok forsynt med et lite stykke jern på veltefjela.

Harva var utstyrt med tretinner, og kjerrehjulene så vel som akselen var helt av tre, men med jernringer om hjulhausene.

Når ny voll skulle legges ut til åker, var det ikke tale om å pløye den. Det arbeide ble alltid utført med spade, og deretter hakket man med grev. Det var kun i løs åker at ploegen ble anvendt, og harver bruktes bare til å harve ned såkornet med.

Hjulredskapene bruktes utelukkende under arbeid hjemme på gården til kjøring av gjødsel og høy, når terrenget tillot det. Hjulveier fantes ikke.

Når det ulte og skrek altfor ille i hjullagrene av mangel på smøring, puttet man en snile inn, og så gikk det glatt igjen en stund.

"Ein lyt berge seg som ein kan", sa kjerringa, ho tørket av bordet med kattungen.

Et arbeide som oftest ble utført om kvelden, var repslageri. Man trengte alltid litt tauverk både til gårdsbruk og til fiskeriet. Det var ikke tale om å k j ø p e den slags vare.

Man slo derfor selv sitt tauverk, og det materiale som var billigst å komme til, var lindebast.

Om sommeren når barken "sva'r" dvs. løsner lett fra stammen, var tiden inne både til å flette lindebark og eikebark til garving av huder og skinn samt til barking av fiskeredskap.

Lindebarken ble så lagt i vann, inntil bastlagene løsnet. Da var basten "sådd", og man tok den opp av vannet, rev det tynne lag fra hverandre og tørket det. Dermed hadde man et høvelig materiale til å lage tauverk av.

Først spant man en lang streng av passe tykkelse ved hjelp av "kastvinne" denne var laget av tynne trestykker som en slags grinn. I de to sidestykker var det hull hvor igjennom førtes en rund stav med et hode på den ene ende. Den annen ble satt fast i et hull i veggen. Dette ble da som en akse hvor om kastevinna dreiet seg.

Etter hvert som et stykke streng ble ferdig, ble den lagt rundt "vinna", som på samme tid gjorde tjeneste som vinsel.

Deretter ble strengen lagt to eller tredobbelt - alt etter som tauet skulle være tykt til.

Slike basttau ble brukt som tennler på fiskegarna, til teinetaug, bæretaug o.l.

I fiskerhjemmene var det vanlig at man anskaffet seg kassert skipstauverk, som var blitt "skamfilt" ett og annet sted, og derfor kassert, slo kordelene opp og laget seg passende taug til fiskeribruk av dette materiale. Også under dette arbeide var selvsagt kastvinna et uunnværlig redskap. Og hullet i dagligstueveggen i eldre hus står som et synlig minne om denne gamle husflid.

For øvrig var den vanlige arbeidstid delt mellom gårdsdrift og fiskeri.

Gårdsstellet tok den meste tid. Fiskeriet var mer underordnet, og tok bare sikte på forsyning til familiens behov.

Foruten det vanlige fiske med garn og snøre, drev man også makrellfiske.

Når makrellen kom inn under land omkring St.Hans, tok man den på pilk.

Man hadde åpne robåter av den slag som ble kalt "Tolvfotbåter". Det var korte, men brede og sterke båter av tommetykke eikebord. Man forsynte seg med pilkesnøre, småsild til "flu" og proviant og rodde ut. Om kvelden og når solen rant om morgenen, var den beste fisketid. Og ofte ble det gjort rik fangst. Der bruktes tildels nok så mye makrell i husholdningen.

Det var således en familie på Hæstad som brukte 7 - syv - tønner salt makrell om vinteren, men det var riktignok 13 barn i huset.

Frokosten bestod hver eneste dag av flatbrød, poteter, makrell og te-vann.

Helleflyndre var det mye av før i tiden, og man behøvde ikke alltid å fare på Storsjøen etter den. Det var jo best etter den der ute på "Hausane", men man kunne ofte få den både i Kvåse- og Vesterhusfjorden.

Når folk ute fra Hæstad var i Kvåse skog og hogg om vinteren, tok de gjerne med snøre og firte ut i et hull på isen på Vesterhusfjorden. Og når man så kom tilbake om kvelden hendte det ikke sjelden at det satt en helleflyndre på kroken.

Men på "Hausane" var det som sagt best. Imidlertid hendte det flere dager på rad at Lars Jonsens sønner kom hjem fra Hausane uten fangst, mens naboene deres var heldigere.- De ville derfor holde au og ikke ro ut neste dag. Men Lars sa: "Dykk lyt no ut mårå au, guda, så ska de sjå de fær!"

Lars var kommet fra Setesdal. Og gudane rodde ut neste morgen igjen. Om kvelden kom de inn med 18 stykker helleflyndrer. Da var både gudane og han Lars i godlag.

Det var sedvanlig at man la fersk frossen helleflyndre ned i snøen ute i tunet. Og når det skulle være flyndre til middag, grov man opp en og skar så av et passe stykke.

I de svære havis-vintre, som oftere inntraff før, gikk man på isen utenfor land og fisket helleflyndre.

Det traff seg en og annen gang at man rodde inn til Kristiansand med fisk. Men prisen var ikke stor. En "park" levende fisk svarte omtrent til to av de nåværende sjekte-"parker", og for et slikt kvantum fikk man 3 a 4 kr. (4-5 mark). Så det skulle ikke friste mange.

Hummer og paltosk (krabbe) var også gjenstand for fangst, men bare til husbehov.

De siste som bodde i de 3 gamle hus på Hæstad, var også eiere av den jord og skog som tilhørte gården. Men da jordstykkene, som hver enkelt eiet, lå innblandet mellom hverandre, ble det nødvendig å foreta en utbytting så hvert bruk ble mer samlet. Det var ved århundreskiftet.

Eierne, Lars Jonsen, som før sagt, var flyttet ut fra Setesdal, hans hustru het Kari, Torstein og Nils Olsen.

Lars rev sitt gamle hus og bygde opp et toetasjes hus et stykke fra. Det står enda.

Torstein solgte sitt bruk til en skipper fra Kristiansand. Denne solgte visstnok gården ut i parseller.

Nils ble i sitt gamle hus til sin død. Hans hustru Oline overlevet ham og ble gift for annen gang med en mann fra Spilling, som før er nevnt. Hun ble atter enke og oppnådde en alder av 97 år. Hun hadde ikke lært å lese.

Oline var fra Eftevåg, som den gang hørte til Høvåg.

Hennes bror, Sjur, ble 99 år gammel. Han hadde alle sine tenner i behold så lenge han levde.

"Du har gode tenner, Sjur!" sa en til ham. "Ja", sa Sjur, "jeg skal gjerne bite av en spiker".

Sjur Eftevåg hadde vært innkommandert i dansk krigstjeneste i 7 samfulle år.

På Myra ved Indre Årsnes bodde en annen gammel soldat, som man kalte Tomas østlending, i et lite hus som besto av stue og kjøkken. Han hadde et langt dypt arr i issebenet etter en kule.

Tomas var fattiglem.

Han hadde en datter som kom av dage på en meget mystisk måte. Der var forhør i den anledning, men det førte ikke til noe.

Nils Hæstad gjorde tjeneste ved kystvakten i krigsårene, både til lands og vanns.

Hæstad-Veden var vaktsted og signalstasjon. Om vintrene bruke vaktmannskapet ski, når de gikk til og fra vaktposten oppe på Veden.

Nils ble senere på en sesjon fritatt for all ytterligere militærtjeneste.

Midtrommet i Nils's hus bar alltid navnet "Tingstua". Sagnet forteller at den skulle være brukt under tingsamling.

Veggene var oppført av 18 toms furutømmer. Stokkene var runde og jevnt tykke, mørke av elde og røk, men hårde som ben.

En veldig skorsten var anbrakt på den ene veggen. Rommet bruktes som kjøkken i Nils's tid. Ovenpå Tingstua var det et loft, kjøkkenloft.

Belysningen her kom fra et lite vindu med 3 små skjeve, grønne glassruter. - Her inne sto bl.a. et meget gammelt stykke inventar, nemlig en 4 a 5 fots blåmalt eiketres kiste med rundt lokk og som var forsiret med rødmalte tverrbånd.

I denne kisten lå i lange tider en hel del skinnbrev. Men det var ingen som kunne lese dem.

Der skulle riktignok være en tollbetjent i Gl.Hellesund, som av og til var på Hæstad for å studere skinnbrevene. Og det var nok likt til det at kista på loftet i Tingstua var oppbevaringssted for "øvrighetas" arkiv.

Men dokumentene forsvant etterhvert. Småguttene brukte gjerne å lage baller av skinnbrevene. De voksne, som var blottet for pietet

i dette tilfelle, så rolig til.

Da "Tingstua" gikk over til privat eiendom, ble der bygget en stue i den ene ende og sval i den annen.

Fra svalen, som gikk tvers over hele bygningen, førte en trapp opp til annen høgt, hvor det foruten det gamle kjøkkenloft var et loft eller sal over hver av stuene.

Disse loftsværelsene ble benyttet til soverom. Det var to faste senger på hvert rom.

I dette hus bodde Nils Olsen og Oline sålenge de levde.

Sønnen, Ole Nilsen, overtok en del av gården og bodde mange år i det gamle hus.

Men så bestemte han seg for å rive og bygge mer tidsmessig hus mer sentralt til for gårdsbruket hans.

En del av materialene i det gamle hus ble benyttet i det nye.

Da "Tingstua" ble revet, viste det seg at det var 7 gulv i 'n det ene oppå det annet. Det underste besto av planker 24 tom. brede og kløvet med kiler. De mange gulv var grunn til at gulvet i de tilbygde rom var ca. 1½ fot lavere enn i kjøkkenet "Tingstua". Man hadde fundert over hvorledes det kunne ha seg, men så ble det klart.

"Tingstua" på Hæstad må ubetinget ha vært flere hundre år gammel - eldre enn skinnbrevene.

Ole Nilsen hadde 2 brødre og 2 søstre. Søren fikk en part av farsgården og Nils Olaus bygslet Knavik, som ligger utenfor Hæstad. Anne Serine og Sella hette søstrene.

Ole ble gift med Tarjer, hvis foreldre var fra en opplangsbygd, men var flyttet til Høvåg og hadde kjøpt en liten plass som het Buhagen under gården Slåttene.

De hadde vært rike folk en gang, hadde eid en gård med 12 kyr.

Så hadde han lånt 1200 spd. den gang daleren var i 2 skillings verdi. Men da han ikke fikk betalt sin gjeld innen pengeverdien steg, måtte han ut med 4 mark for hver opprinnelig daler. Og dette at han måtte betale hver "toskillingsdaler" med en "firemarksdaler", brakte ham på knærne.

I Oles ungdom var det mye udyr, især skrubbe.

En vinter var det en flokk på 9 stykker som for ut over Nesset gårdimellom. På Ytre Årsnes tok de ei bikkje fra Johannes skomaker.

Man gjorde manngard og drev dem innover. Ole og en yngre gutt var også med. Og de traff ut for dem straks utenfor Hæstad. Ole ville skyte, han, for han hadde en flint med seg, men den andre gråt og ba han la være, for ellers ville de sette på dem, mente han.

Det så ut som udyrene følte seg trygge over for disse to. De luntet over Hæstad Veden og tok veien innover til Eidjord. Inne imellom stanset opp og satte i med ul og gauling som låt lange veier.

Mellom Hæstad og Ribe såes slagferden etter bjørn en sommer.

Ole Nilsen oppnådde en høy alder. Han ble over 90 år gammel.

Det står et gammelt skap i huset etter ham. Det bærer årstallet 1718 (?).

De gamle fedre Lars og Nils Hæstad har mange etlinger i live og flere av dem bor fremdeles på fedregården.

G.nr. 29 YTRE ÅRSNES. - G.nr. 36 DALENE.

Omkring 1800 var det 4 gårdsbruk på Årsnes. Går man lenger tilbake i tiden var visstnok forholdene annerledes. Sagnet sier at det har bodd en sorenskriver på Årsnes en gang i tiden.

Han forærte sin datter i faddergave en liten plass som nå består av to mindre bruk, men som den gang skal ha vært en kalvehage. Gamle murrester på et nærmere betegnet sted synes å tyde på at det har stått et lite fjøs eller lignende der.

Og i et av de gamle hus på Årsnes, hvor skriveren skulle ha bodd, var en stor stue som av alle benevntes "Skriverstuen". Dette er i allfall sikkert nok.

Det eldste dokument vedkommende Årsnes som jeg har funnet, er et pantebrev datert 1. aug. 1725.

Det er utstedt av Tosten Sørensen Ytre Årsnes til "dend Erlige og Velagtede Dannemand Jakob Andersen Natvig", for et lån på 55 rdl. Og som sikkerhet for samme setter Tosten en del av gården sin på Årsnes i pant - nemlig 4 1/8 kalvskinn. Tostens fulle anpart i Årsnes var 8 1/4 kalvskinn.

Samme pantebrev ses å være innfridd 30. desbr. 1750 til daværende eier av samme, nemlig Søren Tomesen Natvig.

I 1733 ble det avholdt skifte i Tosten Sørensens dødsbo.

Han etterlot seg enke Joran Andersdatter og 3 barn hvorav to sønner, Søren og Anders, henholdsvis 6 1/2 og 1 1/2 år, og en datter Maria, 11 år gammel.

Tostens formuesforfatning har nok vært mindre god, hva fremgår av skiftebrevet. Verdien av løsøre utgjorde 14 rdl. 6 sk. Besetningen besto alt i alt av 3 kjøer og 1 sau og var verdsatt til 8 rdl. 3 mrk. 12 sk. - tilsammen 12 rdl. 3 mark 18 sk.

Hva boets jordegods angår, så opplyses det i samme skiftebrev at Tosten Sørensen den 10. mars 1721 hadde innløst et pant i eiendommen, utstedt av hans far, Søren Tostensen, den 26. juli 1706 til Aamund Andersen, Ytre Årsnes, for et beløp på 115 rdl.

Pantegjelden til Jacob A. Natvig var boets eneste gjeld. Skiftet kostet 2 rdl. 3 mrk. 6 sk i alt.

Det ble da som sedvanlig i den tid gitt utlegg for arveloddene og boets skifteomkostninger i boets netto verdi av løs og fast eiendom.

Arvelodden i dette bo ble selvsagt ikke stor. Enken fikk etter en ansatt verdi av 5 rdl. 16 sk. Hver av sønnene 2 rdl. 2 3/5 sk., og datteren 1 rdl. 1 1/5 sk. I samme forhold ble de 8 1/4 k.sk. fordelt.

Lensmannen, som het Knud Bjørnsen Trøe, samt vurderingsmannen Hans Knudsen, fikk "for deres umage" 1 mrk. 16 sk. For dette beløp fikk de utlegg i en ildtang og 1 strielaken, samt 10 sk. av overskudet i det løsøre som skifteforvalteren tilregnet seg, nemlig "en

sortsidet og kollet koe".

Skifteforvalteren var "kongelig Mayestæts Cancellie Assesor och Sorenskriver Jacob Jersin Undall".

Enken beetroddes etter loven sine umyndig barns tilfalne eiendeler av løst og fast "under tilsium av Hans Salvesøn, nedre Høevog, der med enken bør have god og flittig opp siun at arvemidlene ei til børnenes skade i fremtiden forringes eller forværres under andsvar som vedbør".

--- x ---

På Årsnes bodde en mann som het Børre Tellefsen.

Han stevnet i 1745 Søfren Andersøn Fleseid og Marthe Olsdatter Grømsøen (Gml. Hellesund) for gjeld henholdsvis 8 rdl. 1 mrk. 5 sk. og 8 rdl. 1 mrk. 16 sk.

Det var på sin hustrus, Helje Andersdatters vegne at de ble saksøkt.

Søfrens gård på Fleseid (6 k. sk.) var for en lenger tid siden pantsatt til Anders Samuelsen Helevig. Det var hans far.

Skiftebrevet etter ham viser at pantet er overført på hans barn, hvor også Helje er.

Den gang var det ikke opprettet forlikskommisjoner.

Den 26. juni ble stevning forkynt av Hans Knudsen Trøe og Lif Osmundsen Stendall, og 14. juli møter partene Børre og Søfren i retten. Marthe Grømsøen uteble.

Søfren forlangte bevis av citanten for gjeldskravets berettigelse.

"Citanten (Børre) innleverte en dom avsagt den 19. sept. 1733 hvormed han vil bevise gjeldens riktighet, særlig siden Søren Andersen haver paataget seg Rejert Andersens debet såvelsom hans gods i Fleseid, hvorpå rester det som er paastevnet med rente fra 1740 hvorpå er betalt med en ko 4 rdl.

"Dømt og avsagt.

Etter den i retten lagte Citation (?) av 21. marts 1733 paastaaes Ole Anderson betaling av Søfren Anderson Flesei og Reyer Andersøn, Capital og renter 76 rdl. som hans far, Anders Samuelsen, har tilgode, mot forsikring i 2 gederskindes gods i gaarden Flesei og til bevis om kravet irettelagt en obligation dateret 18. marts 1712 tinglyst 19. juli nestetter.

Item et skiftebrev av 11. sept. 1719, med hvilke tvende dukumenter godtgjøres at sal. Anders Samuelsen haver udlagt rentepenger på Dito 2den gederskindes gods 56 rdl. 2 mrk. der med den paasøkte forfaldne ubetalte rente 17 rdl. beløber 73 rdl. 2 mrk., saa kjendes og dømmes for rett at bemeldte sum (73 rdl. 2 mrk) av Søren Andersen og Reier Andersøn tillike med processens omkostning fire riksdaler, der alt må være betalt femtendagen etter dommens forkyndelse under navn (?) efter loven i godset efter pante- og skiftebrevets innhold.

Saaledes innen retten postert, dømt og avsagt bekreftes med underskrevne haand og hostrykte signeter.

Actum ut supra

J. J. Undall.

Aar 1734 den 22. jan. er denne dom lovlig læst og forkynt for Reyer Andersøn Fleseis bopæl i hans eget paahør, i likemaate samme

dag for Søjren Andersen Fleseies bopæl i hans kones paahør, det bevidner

Hans Kundson, Trøe
Aasmund Borulsen, Huggevig.

Da Søren (Søjren) svarte at han ikke hadde leilighet til å betale, foreslo Børre at dersom han kunne betale innen høsttinget, skulle han slippe både renter og omkostninger.

Hertil svarte Søren at han skulle gjøre sitt beste.

Dermed ble saken utsatt til neste ting, hvortil den uteblevne Marthe Olsdtr. Grømsøen har å møte med tilsvar.

Da ingen av skyldnerne hadde ordnet sitt mellomværende med Børre innen den fastsatte frist, ble de innstevnet til høsttinget den 28. oktober s.å.

Ingen av dem avgav møte.

Børre fremla i retten bevis for sitt tilgodehavende hos Marthe Grømsø.

I anledning dette er følgende anført:

"Citantendernæst foreviiste Retten et Skiftebrev etter hans formand Søjren Olsøn Rossekier, sluttet den 25. Augusty 1742, hvoraf var at se at Marte Olsdatter var utlagt at betale til Citantens nu forenede hustrue de paastævnte 8 rdl. 1 mrk. 16 sk. hvorefter han paastoed Dom ed Omkostninger følgerlig stevnemaalet".

Saken ble opptatt til dom. Begge debitorer ble derpå dømt til å betale gjeld og omkostninger, de siste utgjorde 1 rdl. 2 mrk., innen 15 dager etter dommens forkynnelser. I motsatt fall vil eksekusjon bli anvendt etter loven.

Dommen er undertegnet av sorenskriver Peter Brønsdorph, som ved denne tid må være blitt ansatt i embedet.

Så vender vi tilbake til Tosten Sjørensens arvinger, som var ganske små ved farens død (1725).

Sønnen Søren Tostensen vokste opp og ble med tiden eier av farens gård. Når moren døde vet man ikke.

Broren Anders Tostensen døde ugift. Søsteren Maria Tostensdatter ble gift med Christen Jensen, Rona i Oddernes (nå Randesund).

Sjørens hustru het Marthe Nilsdatter. Søren og hans svoger ble enige om at Maria's og den avdøde brors arvedel i gården skulle Søren kjøpe. Dette ble avgjort og overskjøttet på ham den 4. juli 1763.

Søren omkom på sjøen den 21. oktober 1764. Den 8. november ble det av lensmannen, Hans K. Trøe, Ansten Olsen, Kvåse, og Christen Omundsen, Kjøstved, holdt registrering og 6. desember skifte. Arvingene var enken Marthe og deres 2 døtre, Tone 6 år, og Johanne, 4 år.

Boets løse eiendom ble verdsatt til ca. 78 rdl. Skifteutgifter 12 rdl. Hvorefter det ble ca. 66 rdl. til arvingene.

Da boet ingen gjeld hadde, var den hele arvelodd på hver ganske betydelig.

Blant det løsøre som retten tok utlegg i for sin del var et "høit sølvstøb", verdsatt til 4 rdl. 2 mark.

Hver av kyrne ble satt i 3 rdl. 2 mrk., så sølvstøpet har vært særdeles gjevt.

Sørensen enke, Marthe Nilsdatter, døde i 1775. Hennes eldste datter, Tone, var blitt gift med Anders Olsen Berge på Justøya, men var nå flyttet til Ytre Årsnes for å overta gården på hustruens vegne.

Den andre datteren, Johanne, var 15 år gammel ved morens død.

Ved boretts oppgjør hadde svigersønnen, Anders tilgode 24 rdl. for utlegg til forskjellige tider. Etter at dette beløp samt skifteomkostningene var fratrasket, var det 50 rdl. 2 mark 16 sk. i behold til deling mellom de to søstre. Til skifteutgifter ble også medregnet de antall papirark, hvor skifterettens forhandlinger var nedtegnet - selve skiftetbrevet altså.

I følge loven var det 1/2 rdl. ark (fol.). Denne inntekt tilfalt visstnok skrivekontoristen. "Enhver er skalk i sin næring", sier et gammelt ord, og det stadfester seg i mange tilfeller; for ikke alene er skriften utstyrt med en hel del store snirkler og kruseduller, men selve ordene tøytes så lange at det ofte ikke er blitt plass for mer enn ett og to ord i linjen.

Særlig ferdighet i denne "kunst" synes en sorenskriverkontorist i 1780-årene å ha hatt.

Tone - også skrevet Todne og Tonje - og hennes mann, Anders Olsen, bodde siden på Årsnes. De fikk kun en datter som ble kalt Marthe Magrethe, og da hennes mor døde i 1789, var hun 3 år gammel.

Anders var etter den tids forhold en ganske formuende mann.

Da skiftet etter hans hustru var oppgjort, var den løse eiendom taksert til 90 rdl. og gårdsbruket til 140 rdl. Det var fremdeles 8 1/4 ks. Nettoverdien som ble delt likt mellom far og datter, utgjorde 207 rdl. 2 mrk. 16 sk.

Til Årsnes hørte iallfall en av de større øyer som danner Gml. Hellesunds skipshavn, nemlig Helløya.

På denne ble det i henhold til kongelig forordning av 16. september 1735 foretatt en årlig befaring og ettersyn av havnene og ringenes (fortøyningsringer) tilstand.

I den anledning ble det den 20. august 1783 utstedt en befaling om anbringelse av en del "stabber" med nærmere beskrivelse, samt stedet hvor de skulle anbringes. En "stabbe" på ytre odden av Heløya, en på Urene, en på Banken og en i Dømandsviken.

Dømandsviken eller Daumannsholla skal ha sitt navn etter en død mann som engang ble funnet ilanddreven der.

Bekostningen av disse 4 stabber ble pålagt grunneierne på Årsnes, nemlig Hans Christensen, Christopher Ommundsen, Anders Olsen og Bertel Andersen.

Inntekten av fortøyningsfestet er en "herlighet som skal tilhøre dem og arvinger".

Ordren er skrevet på stemplet papir, utstedt og underskrevet av Jakob Arenfeldt, Kongelig bestaltet Contreadmiral samt Enrolleringschef og Oberloz, Claus Morch, medlem av havnecomisjonen i Kristiansand og Christian Kierulf, havnefogd sammesteds.

Marthe Magrethe ble gift med Abraham Jahnsen fra Kjøstvedt. Han var Danmarksskipper.

Med sin hustru arvet han hennes fedregård fritt og udelt.

De ble velstandsfolk - ja rikfolk til og med. Etter sigende opptrådte madammen i silke. I Kapertiden var det ikke usedvanlig

at en og annen kom til å gjøre et heldig kupp som brakte ham på den grønne gren i en håndvending.

--- x ---

Sven og Gunhild het et par ektefolk, som bodde på Justvik i Oddernes. De hadde 8 barn, og den eldste het Ansten. - Han ble innkommandert til krigstjeneste. Men hans mor, som var enke, gikk til stiftamtmanden i Kristiansand, og ved hans foranstaltning ble Ansten fri tjenesten, fordi han var sin mors og søskendes forsørger.

Men for denne tjeneste måtte hun forplikte seg til hver lørdag å bringe stiftamtmanden en kanne frisk kjernemelk.

Senere flyttet de til Høvåg og kjøpte et bruk i Ytre Årsnes. Ved den tid giftet Ansten seg med Marte Tellefsdatter fra Ådnevik, som den gang hørte til Høvåg.

Ansten tok sin mor på føderåd.

Han seilte på Danmark. To av hans svogre var med ham i et par år. - På hjemturen en høst forliste de på Skagen og gikk vekk alle mann. Man fant senere liket av Ansten. Tegneboken i hans brystlomme meldte av hvem han var.

Hans enke satt igjen med 2 små døtre. Hennes svigermor, Gunhild, ville nu få opphevet føderådskontrakten. Dette lykkes etter meget besvær. Det som ga løsning, skulle være at hun nu bodde i et annet amt.

Så kjøpte hun den gård som huset med "skriverstuen" sto på. Hennes annen sønn, Jørgen, flyttet med moren dit.

Gunhild hadde en datter som var gift med skomaker Johannes Vesterhus. De bodde i Kristiansand. Men da han var heller vel glad i det sterke, ble det nokså skrøpelig med levemåten der inne, Gunhild fikk ham så overtalt til å flytte ut til Årsnes, hvor de fikk 4 k.skinns av gården og halvdelen i huset, mens hun selv beholdt den annen halvdel og 2 k.skinns i gården.

Nu gikk det bedre for Johannes.

Gunhild var meget benyttet som "hjelpeskone". Den gang var det nemlig ingen utdannet jordmor.

Jørgen Svensen var født 1800 og ble gift med Tone, datter av Reinert Knutsen og hustru Tone. De bodde på Vesterhus.

Reinerts kone døde 1804 på barselseng med Tone, som ble oppkalt etter moren.

I 1847 solgte Jørgen sin part i Årsnes til Abraham Jahnsens sønner, Jonas og Ole, som hadde delt sin fars gård mellom seg. Svogeren, Johannes, kjøpte parten i huset etter Jørgen.

Så kjøpte Jørgen og Tone Vestre Dalene, som nu var en selveiergård med 3 a 4 kyrs føde.

Daværende eier het Kristen Olsen; han var skipstømmermann. Han hadde tatt den forrige eier, som het Kristian, i follaug. Kristian var blind i lengre tid. En dag han hadde vært i Natvik og skulle hjem til Dalene, fikk han slag på veien. Der fant man ham død.

Jørgen bodde i Dalene i 10 år. Han seilte på Danmark om sommeren, og drev også fiskeri når han var hjemme, og dessuten sitt gårdsbruk.

Den 25. mai 1857 gikk han med los Kristen Bagevik og dennes sønn, Nils, på Revet for å fiske torsk. Han kom aldri tilbake.

De fikk en voldsom storm på seg, og både skøyten og mannskap forsvant sporløst.

En av sønnene hans hadde før vært med skøyten, og han hadde gjort den erfaring at den var mindre pålitelig.

Derfor ble Jørgen rådet fra turen av sine husfeller. Men han mente skøyten var bra. Han etterlot seg 4 sønner og 4 døtre. Den yngste var omkring 14 år.

--- x ---

Husene på Årsnes lå forholdsvis spredt og hadde den samme skikken alle sammen. Toetasjes med få og små blyinnfattet ruter som den gang var i bruk.

Det siste av de gamle hus som ble revet ned var visstnok det som i sin tid tilhørte forannevnte Christoffer Ommundsen.

Kjøkkenet hadde bare ett vindu og det var halvmørkt inne selv på lyse dagen. Trangstilt var det også. Ikke minst plass tok den såkalte "Innekvønn" som man brukte å male korn og malt på til husbehov.

G.nr. 30 R I B E

Omlag 1 km utenfor Hæstad kommer man til gården Ribe ved Kvåsefjordens østre side, 34 m over havet.

Da den gamle Ribegrend lå slik i høyden, hadde man derfra en storartet utsikt over hele fjorden og kysten vestover til Oksøy og videre ut over havet, så langt øye og kikkert kan nå.

Og som en fortsettelse av Nesset ligger begge øyene, Indre og Ytre Ulvøy i samme synslinje, og en rad av holmer og skjær i rekke og rad fra Ribe og utetter på vestkanten, med Møholmen som ytterste forpost 1/4 mil sydvest fra Ytre Ulvøy.

Ribe har to skipshavner, Ytre og Indre Ribervik. Den siste ligger på innsiden av Ribehaugen - et høyt nes som går steilt ned i fjorden på alle sine tre sider og gjør Indre Ribervik til en lun havn mot havstormene. Herfra fortsetter fjordarmen under navn av Hæstad-Dybingen forbi Knavik, Djupedal og Kastodden til Hæstadgårdens strandplass. Her inne i bunnen er oppmerket orlogshavn.

Og hit inn fra havet ble også de skip lost som var for store og dypgående til at de kunne ankre opp i havnene utenfor og da særlig i Ulvøysund, hvor innløpet var for grunt.

Omkring året 1660 levde der på Ribe en mann som het Anders Jørgensen, og en som het Ommen. Rimeligvis var de eiere av to av Ribegårdens 3 bruk, hvis senere eiere anføres under en føderådskontrakt fra 1778.

Den samme føderådskontrakt er datert 24. mars og er opprettet mellom Hendrik Troensen og sønnen, Tønnes Hendriksen, og lyder som følger:

"Underbetræffende Henrich Tronsøn Ribe av Høvogs Sogn, gjøre her ved vitterlig, at ligesom jeg formedelst Min høie Alderdom og avtagende Helbred, har under Dags Dato avhændet mit Jordbrug i bemelte Gaard Ribe til Min ældste og myndige Søn Tønnes Henrichsen, saa har jeg og av same Aarsag, i den Hellige Trefoldigheds Navn besluttet at indgive mig for øvrige Leve-Tid til Forsorg og Underholdning for bemelte Søn, der har paataget sig at forskaffe Mig hvad jeg til Livets ophold og

Bekvemelighed efter Min alder og Omstændigheder kunde ernødige, samt efter Min Død at becoste Mit Legeme en anstændig Jordefærd og for Resten at udbetale al Min til denne Tid bevislig bortskyldige Gjæld; Da naar Merbemelte Min Søn Tønnes Henrichsen saaledes i alle Måder som foreskrevet staaer opfylder det Betingede og ellers opfører sig mot Mig som det en Søn vel Egner og Anstaaer, skal han for sig og Arvinger til nogenlunde Vederlag derfor, Ene Eie og beholde alt hvad jeg ved Min Dødelige Avgang maatte mig efterlade av Løvsøre, Husgeraad, Klæder eller andet, hvad Navn haves kan. Mine øvrige Børn og Arvinger derude skal have eller kunde tilegne sig nogen andel, men alt som Melt at blive hans og Arvingers rette Adspurgte Eiendom.

Med forestaaende er jeg Tønnes Henrichsøn i alle Maader vel Fornøjet og lover samt tilforpligter mig og Arvinger Efterkomelsen derav imod det betingede Vederlag.

I hvilken henseende denne Contract er os Fader og Søn med Hænders Underskrift og hostrykte Signetter vedtages; Ligesom vi og haaber at Vores Myndige Børn og Svoger paa egne og de Umyndiges Vegne same Ratificerer, da de og av 2de gode Dannemænd bekræftes.

Ribe 24de Martii 1778.

Hendrik Troensen,
Tønnes Hendriksen
Knud Andersen Riibe
Jan Olsen Riibe

Læst og publiceret inden Retten paa Lillesand det almindelige Somer-Ting for Sands Skibrede den 29. Juny 1778. Extraheret udi Justitie Protocollen folio 489 samt Skiøde og Publications Protocollen ordlydende tilførdt foli 314.

--- x ---

Det tør være utvilsomt at personen Knud Andersen, er i slekt med tidligere nevnte Anders Jørgensen.

Knuds datter, Anne Katrine, fikk gården etter foreldrene og ble gift med Nils Lorentsen fra Kvivik. Han var los.

Den 22. mai 1811 inngikk de tre gårdeiere på Ribe, Nils Lorentsen, Kristian Jansøn og Ole Tønnesen minnelig kontrakt med eieren av Stenersnes om den framtidige fordeling av landslodd og notfisket.

Det heter i kontrakten at Gunder Madsen Stenersnes gjorde krav på en fjerdepart "som ey haver Tilforen, da er vi nu samtlige forenede om som at følge for eftertiden, at Stenersnes opsider skal hørefter Nyde en Siettepart av Landslød med Ribe beboere, uden nogen slags ank eller paatalle i minste maade."

Stenersnes hadde hittil svaret en årlig avgift til Ribe på 20 sk., men fra nå av skulle denne avgift opphøre mot at Stenersnes gjorde avkald på sin andel av det høy som man høstet på et lite jordstykke ved Indre Sund, hvor det en gang sto et lite hus.

Dette er for lengst nedrevet. Eieren skal ha het Hans og bodde i ei lita hytte under fjellveggen. Men der røk så fælt på grunn av nedslag fra fjellet, at han måtte rive og flytte. Rester av grunnmuren er der enda. Tett ved vannet sto skipbua, men "Skibbufjellet" er fremdeles på plass.

Nils Lorentsen Ribe var som sagt los og det samme var tilfelle med hans nabo Kristian Jansen.

I og omkring 1822 hadde losene ofte besøk av den bekjente kommandør Sølling.

Han hadde satt seg den velsignelsesrike oppgave å få loser og fiskere til å avskaffe de å p n e båtene de brukte under sin beskjef-tigelse. De skulle gjøre dem om til dekksbåter eller om mulig anskaffe seg nye av den slags. I den hensikt reiste han rundt i distriktet for personlig å tale med vedkommende og innvirke således på dem at de forsto verdien av hans ide. Og for å skaffe seg forbundsfeller i sin kamp mot hevdvunnen skikk, introduserte han seg hos den kvinnelige part med gaver som besto av kaffe. Og den hjelp han fikk fra den kant var ikke uten betydning.

Litt etter litt vant han forståelse. Dekksbåtene avløste de gamle, og kommandør Søllings navn bevartes i takknemlig erindring blant kystens befolkning.

I et av de gamle loshjem pryder tre tavler veggen i bestestua.

Den ene er et kobberstikk med kommandørens bilde øverst, og neder-under et stykke sjø, hvor det til venstre ligger en kantret åpen båt hvis besetning kjemper med døden i bølgene. Under denne scene står disse ord: "Armod, Vrak og voldsom Død".

Til høyre sees en dekksbåt under seil, og mannskapet står trygg på dekket og ser utover. Herunder står: "Velstand og naturlig Død". -

Like under kommandørens bilde og midt i mellom de to farkostene er det et felt i form av et klippestykke, som bærer følgende inskripsjon:

"P.N. Sølling Commandeure i Sjø Etaten. Ridder af Dannebrog, født i Christiansand d. 13. sept. 1758.

"Kjække Landsmand, sømand, fisker, Lods,
Som ser rolig bølgen fraade,
Se paa Sølling her, hvis sikre baade
Tusind frelste skyldte Liv og Gods.

Pram".

Med egen hånd har han selv skrevet på foten av bildet:

"Givet til lodsens Niels Lorentsen i Ribevig ved mit ophold i Gamle Hellesund 15. juli 1822, fordi bruger nu søe Dæksbaade og Fiskerbaade".

Den neste tavle fremstiller et vakkert parti: "En norsk Lodskutter som fisker Ref-Torsk i Nordsøen og tillige holder udkig efter Skibe". (1801).

Den tredje tavle har intet bilde, men derimot en trykt veiledning for anskaffelse og bygning av en god båt.

Her er den:

"I anledning av at undertegnede i de foregaaende aaringer selv har set en stor del av de gamle lodsbaade å være lagt dekk i, langt ute i Nordsjøen har møtt mange av dem, og med bekymring har erfaret, at nogle av disse dekksbåte, hjemmehørende i Rosfjord, Remesvik, Flekkerøene Nevlunghavn, og muligens ennu fra flere havne, er bleve borte, for det meste med allt mannskap, finner jeg, som ophavsmann for dekkbaatene (hvis nytte av deres til 200 stigende antall fulldelig erkjennt) og som landsmann, det for min plikt, aa gjøre den norske lods og fisker opmerksom paa følgende; innseende, at ulykke er forvoldt derav, at de gamle brukelige lodsbaate enten have været altfor svake

til dekk og svær ballast, eller at grove feil er begått, ved det man har lagt med aapne og løse luker, saa og uten aa ha fast ballastkiste i bunnen, saa at samme har kastet sig. Jeg raader derfor:

1. At dekks-, lods- og fiskebåtene (eller sluppene eller kutterne, hvad I nu selv vil kalle dem) bør være sterke og forsvarlig byggede like fra kjølen av, altsaa av ekematerialer og av kyndige mestere, saa blir de saaledes, at de hverken må kunne fylle, kandre, seiles svært lekk, eller seile rundholdter overbord; Kort sakt, som et godt forsvarlig bygget skib, og sterkere, saasom det er et lite og blott sammenføiet paa faa steder, næsten som et helt stykke tre, saa maa det kunne i rum sjø utholde ethvert uveir, og saa kunde de vare, med tilsyn, i en snes aar og derover.

2. Baatene bør ei være for store, ti saa kunde aarene ikke lenger virke til hjelp i en snæver vending, i stille osv, og ei heller kan man da lettelig uten fare dermed borde et skib i sjøen, men heller ikke maa de være for smaa, ti saa tar den faste ballastkiste saa megen plass i rummet, at der blir intet igjen tilovers til folk eller fisk. Den best passende størrelse for en dekks-, lods- eller fiskerbaat, fant jeg, efterat ha i 14 aar øvet mig i dette mitt yndlingsfag (d), i dekksbåte fra 14 fots kjøl til 28, aa være fra 22 til 25 fots kjøl, norsk maal; ti derved kan man ha behørig plass til kabys, kakkelovn forut, og rum til folk, fisk eller til omtrent 100 - 150 tdr. korn, og i tilfelle kan bruke aarer til hjelp.

3. Ballastkisten bør for allting være fastbygget i baaten og boltet til 6 ekeknær, hvorav eet staar akter, og et for paa kjølsvinet, og to paa hver side, som er festet til bunnstokkene, saa at ballasten ei paa nogen maate maa kunne kaste sig eller forskydes; ja der bør ennog være et laak over kisten med een eller flere terser for. Ballasten av malm eller malmsten, eller blot sten, og ballstens vekt vil bli mellom 9 a 10 000 pd., eller omtrent 30 skp., og kisten maa være lang firkantet.

4. De brede og tynde planker, som I har i Eders gamle og svake baater, de duer ikke; de kløvner i svær sjøgang, eller og, naar I presse seil. Derfor raar jeg enhver, der ønsker aa ha ret god og paalitelig lods-fiskerbaat av den beste skabelon, rette bredde og tykkelse paa planker, tømmer og rundholter, at han henvender sig derom til lodsbaatbygmester Nielsen i Grømstad, eller og til Gunder Thoresen, 1/4 mil østen derfra, ved Ulernæss.

Disse menn har fra grunden av lært det nye lodsbaate-byggeri, og har, tid efter annen, for mig bygget omtrent 30 lods- og fiskerbaate aldeles forsvarlige, og som ennu er til. - Jo flere altsaa av disse fartøier langs kysten, jo bedre for mitt kjære fødeland, fordi at disse sikkrer lodsenes og fiskernes liv, og forekomme skibenes og godsets forulykkelse, samt ophjelper fiskeri og handel, hvilket saa inderlig ønskes Norge av

Den 10de juny 1822

P.N. Sjølling,

Commandeur i den Kongl. Danske søetat, R av D., føtt i Christian-sand 13. septbr. 1758.

Følgende er tilføyet i håndskrift under tavlen; "Brug Jeres Dæksbaade som de er med Hæld. Lad dem bare være fast byggede og fast Ballast og Luger, men stræb etter, med tiiden at have dem noget større efter denne min trykte anviisning.

D. 15de july 1822. P.N. Sjølling".

I 1833 avholdt beboerne mindelig utbytning og beskrev brukenes grenser. Daniel Isefjer og Govert Nilsen (Omland) assisterte.

Nils Lorentsen og Anne Katrine hadde 10 barn sammen, 4 gutter Knud og Ole og to som gikk vekk i losbåten samtidig med faren, samt 6 døtre, Inger, Torborg, Ingeborg, Nelle Katrine, Oline Andrea og Tomine Severine. Da Nils døde, var Ole og de to sistnevnte døtre ukonfirmerte.

Enken fikk pensjon av lodskassen og denne pensjon utgjorde for henne og de tre barn 96 kr. om året.

Den eldste av sønnene, nemlig Knud, overtok gården etter sine foreldre. Han var også los og fungerte dessuten en tid som losformann. Hans kone het Anne Elisabet.

Å K E R Ø Y.

=====

Også kallet Agerøen. Det er den største av alle de øer som hører til Høvåg herred. Dens flateinnhold utgjør 1,1 km².

Øen blir i 1692 tilskjøttet statholder U.F. Guldinlev (Gyldenløve) av Kong Kristian V. I 1797 var den i grevskapet Jarlsberg & Larviks eie, da øen av daværende greve blev solgt til Kongl. statsforvalter Smidt for 2000 rdl.

Men ikke lenge efter skiftet øen eier igjen. Det hendte både tit og ofte at det kom ubudne gjester iland og forsynte seg av de naturrigdomme som øen bød på - navnlig var det godt om skog derute både på selve Åkøy og tilliggende øer. Og netop træl原因 var noget hollenderne hadde bruk for. Både ved den tid og senerehen fór hollenderne stadig på Sørlandskysten efter træl原因, og når der så i blandt var anledning til å få "kjøpt" hvor ingen eier var tilstede, blev det allerbilligst for hollenderne..

Men denne måte å selge træl原因 på fant derimot hr. Smidt var en mindre innbringende forretning, hvorfor han innsatte en opsynsmann på sin eiendom derute. Hans navn var Anders Lindeberg og skal være stammet fra Holland. Rimeligvis har han da også været dette sprog mektig, hvor der kunde ha sin fordel, spesielt i hans nuværende stilling.

Det lykkedes ham å holde de hollandske "fribyttere" på avstand fra øen.

Senere kjøpte han Akerøen og blev således selveier.

Hans søn Karl Andreas Andersen Lindeberg drev kaperfart i perioden 1807-14.

Han overtok eiendommen på øen, og bostedet hans gikk under navnet "Flekken".

En gang holdt Karl And. Lindeberg et stort kallats med innbutte gjester fra Fleseid og Fjelldal. Det var meningen ved denne leilighet ved gjestenes hjelp å gi "Flekken" et nytt og høverligere navn.

Da det nærmet sig den tid at laget skulde slutte, var det en skøier fra Fjelldal sålunde mælte: "Nå, du Karl, nå er tønna tom og tappen tørr, så lar vi plassen hete "Flekken" som før". Og det navn bærer den fremdeles.

Karl Lindeberg hadde to sønner Peder Mattias og Tønnes Esinius. Peder overtok eiendommen efter sin far, men Tønnes flyttet til Ullerøy ved Brekkestø.

Han hadde en datter som blev gift på Kjøstveit.

Det næste bosted på Akerøy blev Skjyllevik. Her bygde og bodde en mann fra Krakksøy i V. Moland.

Det tredje i rekken blev reist på det sted som fra den tid har båret navnet "Gården" (Gåren).

Lindeberg-slekten teller endda etlinger på Akerøy, men størsteparten er flyttet ut og bosatt andre steder, og Lindebergnavnet oppretholdes, dog ikke som tilnavn, men som døpenavn.

Åkerøens bebyggelse har øket smått, men gjevnt gjennom årene.

Et respektabelt jordbruk kan øens befolkning opvise. Brukene er små, men sammenlagt utgjorde de fra gammeltid 5 huder. Dette areal er selvsagt øket betydelig siden hine dage.

Imidlertid er øens jordbruk vesentlig å betrakte enn som binæring. Derimot har sjøen været det felddt som har innbragt befolkningen det største utbytte til livsophold.

Lodser, fiskere og sjøfolk (i en viss forstand sjøfolk alle) var omtrent hele den mannlige befolkning.

I eldre tider var der flere Danmarksfarere som var selveiere av sine fartøier. Men da skibsfarten tok det bekjente oppsving i 70 årene, blev skutene større og farten lenger. Sjøguttene gikk tidlig med skipperdrømme. Efter kortere eller lengre fartstid, slik som det kunde falle ut, kom de hjem og gikk en vinters tid på styrmannsskole, for efter endt eksamen om våren å ta hyre som annenstyrmann. Dermed var veien åpen for de som vilde frem.

Der blev oprettet styrmannsskole på øen i 1876. De mange gutter derute som søkte denne skole, fikk her sin utdannelse som vordende styrmenn og skippere.

Skolen søktes også av mange andre, serlig fra den østre del av sognet.

Der var også anlagt et verft derude, hvor de kjøpshalte og reparerte sine skuter. Og her var anledning til å få anbragt de ledige krefter i vintertiden.

FORULYKKEDDE LOSER PÅ HØVÅGS KYST I LØPET AV DET
SISTE ÅRHUNDREDE.

Det er imidlertid ikke mulig å kunne gi nøiaktige opplysninger i ethvert tilfelle hvad år og datum angår, da kirkebøkene ikke alltid inneholder meddelelser, og de efterlevendes slekt kan være mindre sikker i sine angivelser når det gjelder årstall. Begivenhetene er iallfall korrekte.

Den 3. desbr. 1824 blev los Matias Nilsen fra Ramsøy borte under entring av et skib som skulde ha los. Matias var fra Bergenskanten og var kommet til Kristiansand i 1807 for å gjøre tjeneste ombord i kanonbåtene under de følgende ufredsår. Da krigen var slutt, bostatte han sig først i Randøysund, men flyttet senere til Ramsøy hvor han blev los, og endte altså som sådan sitt liv. Da han gikk vekk, var han iført en pjekkert han året før hadde fått av en Hellesundslos han hadde vært med og berget. Det var gått slik til: En dag ut på sommeren fikk Hellesundslosene Anders Hansen og Ole Tønnesen se en dansk jakt med flag for los. De gikk straks i sin makrelbåt, en liten åpen båt på 14 fots lengde, og kom utenfor skjærene mellom Gl.Hellesund og Ramsøy. Her kantret båten og losene på vann.

Anders holdt sig fast i seiltoften under vannet og var nær ved å skulle gi op, men da fikk han fatt i foten på Ole, der holdt på å kravle sig op på hvelvet. Det lykkedes nu også for Anders å komme op, og i denne stilling blev de opdaget av en los på Ramsøy. Denne fikk i en fart kallet på sine kamerater. De kom nu med sin skøyte til ulykkesstedet og fikk reddet begge i siste øieblikk.

De satte dem så til Hellesund, og det var da at Matias fikk pjekerten. Makrelbåten drev tvers over Skagerak og landet på Jylland spurtes det siden. Anders bød ramsøylosene 10 spd. hvis de kunde bjerge båten. Men den fikk lov til å "seile sin egen sjø".

En høstnatt i 1830 gikk en losskøyte fra Ramsøy under, visstnok ikke så langt fra hjemstedet. I skøyten var Abraham Abrahamsen, Tønnes Abrahamsen, Anders Andersen, Nils Matiasen og en losgutt som het Tomas. Skjønt de forsvant sporløst, var man dog, som sagt, av den formening at ulykken var skedd ikke så rett langt borte. En dag var nemlig en los fra Hellesund og hans datter ute og fisket på en av grundene utenfor Ramsøy. Datteren satt og andøved. Da de kom mellom "Søre Flaget" og "Steinen", to grunder, firte han ut snøret. Datteren så tilfeldigvis med det samme ut over esingen. Så sier hun: "Å far, far nu firer du like i luken på Ramsøyskøyten!" Man soknet siden der ute, men fant ingen skøyte.

Den 20. august 1833 blev Ribeskøyten borte. De som var med her var losene Nils Lorentsen, Jan Tobiassen og to losgutter Kristian Jansen og Lorents Nilsen, begge i 14-års alderen og sønner til losene. 11. november samme år forulykket en losskøyte fra Ulvøysund. Los Gregers Hansen og Tomas Abrahamsen samt losgutt Karl Tomassen var ombord. De hadde nettop satt los ombord i en dansk slupp og fikk derpå taug fra sluppen for å slepe med til land. Under slepingen fikk skøyten en brotsjø der kastet den rundt, sleperen brakk, skøyten fylte og sank, og de tre ombordværende fulgte med i dypet. Sluppen kom inn til Randesund.

10. november 1841 gikk losbåt "Falken" fra Gl. Hellesund vekk og med den losene Anders Kristensen, Even Emanuelson og losgutt Arnt

Andersen. En annen losbåt var samtidig ute og seilte. Da denne var på hjemveien, så de ombordværende "Falten" og to mann som stod på dekket og syntes å vinke til dem, men de brød sig ikke noget om å vende utover igjen, da de ikke antok signalet betydde noget. Men da "Falken" ikke kom igjen, skjønte man at det var nødsignal de så. Det skulde efter sigende være en "hals" i "Falken", som ga sig under hård seilas, og var aldri riktig tett. Rimeligvis var det da herfra, mente man, at årsaken til ulykken skrev sig.

Året efter hendte det at los Kristian Emanuelson fra Gl. Hellesund skulle entre en hollandsk koff. Han fikk tak i et tau, men blev så hengende uten å få fotfeste.

Så mistet han taket i tauet og falt i sjøen. Fra skøyten stakk man en åre ut til ham, men han sank idet han sa: "Nå kan jeg ikke mer."

4. oktober 1844 gikk det atter en Hellesundsskøyte som het "Sally". Det var to losere ombord nemlig Ole A. Tønnesen og Johan J. Andersen og losgutt Gerhard A. Kristiansen. De kom seilende efter en svensk bark, hvis besetning blev vidne til at et veldig bråt begrov dem i dypet.

Noget senere i 40-årene var det en annen losbåt fra Hellesund. Den kaltes "Ålen". En dag de var ute med "Ålen", kom de først til en koff som en av losene bragte inn til Hellesund. Tilbake i båten var los Hans Jensen og gutten Jakob Nilsen. Disse kom senerehen til en dansk slupp, som vilde ha los. Under forsøket på å borde sluppen, kom skøyten for baugen av denne, og i den høie sjø, hvorved fartøiet "satte" (duved), blev skøyten knust og sank straks efter. Losgutten prøvde på å entre ombord i sluppen, men nådde ikke op. Han falt ned igjen på skøitedekket og blev borte samtidig med losen. Sluppen kom inn til Ulvøysund og meldte om ulykken.

På Sandøy i Hellesund var det en losbåt som gikk under navnet "Sandøybukt-skøyten". Den 24. oktober 1855 var følgende ute og seilte med den nemlig Andreas Olsen, Karl Jensen, Simon Jensen og Johan Nikolaisen - alle losere. I løpet av dagen fikk de en brigg i sikte som de da seilte efter.

Fra briggen så man skøyten som kom bærende ned på dem. Da den var i nærheten inntraff en voldsom stormbyge med hagl, og da bygen var over, var skøyten forsvunnet. De fikk så se en mann som lå på en luke og ropte om hjelp. Briggen dreiet rundt og gjorde lenge forsøk på å redde ham, men forgjeves, en bølge tok ham med sig. Briggen fikk straks bakefter los ombord fra en annen Hellesundsskøyte, og til ham berettet de om tragedien.

På forsommeren 1857 seilte los Kristen Kristiansen Bagervik og hans sønn Nils samt Jørgen Svensen Dalene til Jydskerevet for å fiske torsk. De forsvant sporløst.

I 1858 blev los Nils Gregersen Ulvøysund borte. Han var alene igjen ombord i sin skøyte "Lange Per". Da han hadde satt den siste los ombord i et skib, la han merke til at denne losen stod på hytten og signaliserte til ham med hånden og viste utover, det betydde at der var skib utenfor som muligens også ville ha los. Nils vendte derfor skøyten og stod utover. Det hendte ikke så sjelden at losene "fikk skib til manns". Og var så siste mann i båten los, kunde det

treffe at også han fikk skib, som han loset inn på den måten at han seilte foran til farvannet blev så smult at han kunne borde fartøiet og ta skøiten på slep. Dette var nok Nils Gregersens plan også denne gang. Han holdt altså på å seile utover, til han fikk se en engelsk brigg som han styrte hen til. Men innen han rakk den, kom en brotsjø og begrov både ham og skøiten.

To bødre fra Ulvøysund Abraham og Johan Tomassen, begge loser, reiste med sjeke ut på hellefiske. Været var fint fra morgenen av. Men ut over dagen begynte det å blåse op, og sjøen vokste. Hjemme ventet og ventet man på dem, men forgjeves. De blev der ute. Dette skjedde den 18. febr. 1858.

Los Kristoffer Kristoffersen fra Gl. Hellesund falt overbord under entring av skib. Han lå lenge på vann, og skøitekameratene, hvoriblant hans bror, arbeidet av alle krefter for å komme ham til hjelp. "Vil du ikke redde mig bror?" ropte han og sank straks efter. Det var storm og høy sjøgang som hindret redningsforsøkene.

Los Lorents Henriksen Kvivik omkom i 1860 utpå våren. Han hadde vært i Kristiansand med havareret hvete fra en brigg, der var støtt og sunket ved Lyngholmen mellom Ulvøysund og Ramsøy. - I Stanggapet på vestsiden av Kvåsefjorden gled han på dekket og falt overbord.

Den 14. januar 1861 var losskøita "Enigheten" fra Hellesund ute under seilas. Ombord var tre loser, Ortinius Simonsen, Abraham Tobiassen og Tønnes Tønnessen samt guttene Kristian Aleksandersen og Kristian Olsen.

Straks utenfor land traff den på en kull-lastet østlandsk brigg der var forlatt av mannskapet, som hadde bjerget sig i båtene og var kommet inn til Åkerøy.

Det var altså en havarist denne briggen, og her kunde bli penger å tjene hvis de kunde få den i havn. I denne hensikt gikk Ort. Simonsen, Abrh. Tobiassen og K. Aleksandersen ombord i briggen. De fikk seil på og styrte for land med skøiten på slep. Plutselig begynte briggen å synke under med baugen. Å bli ombord lenger kunne bli den visse død, hvorfor de alle tre løp akterover og begynte å entre langs slepetrossen bort til skøiten. Da Ortinius var så nær båten at Tønnes kunde nå ham med hånden, gikk briggen under. Derved kom det slik kraft på trossen at den brakk over rekken på skøiten og drog de to andre med i dypet.

Tønnes mistet herunder taket i Ortinius, og han gled derfor også tilbake i sjøen. De forsøkte å få fatt på ham med båtshaken, men denne gled hver gang på den glatte oljetrøie uten å få tak. Endelig lykkes det, og man fikk ham over rekka, men da var han så medtatt at han døde lenge før de kom til land.

Den 23. oktober 1862 gikk "Enigheten" vekk under en vestlig storm med svært hav, og 5 mann fulgte den. Det var losene Jørgen og Kristian Olsen og Abr. Abrahamsen og guttene Sander og Godtfred Nilssen. Mannskapet på en dansk jakt som samme dag kom inn til Åkerøy hadde vært vidne til ulykken. De fortalte at de hadde sett skøiten lense sig under i en byge og den forsvant med det samme.

Den 3. desember s.å. druknet los Ole Nilsen Hellenes under boring av skib.

8. februar 1869 forliste en losskøite fra Langholmsund. Ombord var losene Anders og Kristian Jakobsen samt Kristian Jørgensen og dennes bror Jørgen som var losgutt. Kristian Jakobsen fikk fatt i to årer, hvorpå han holdt sig oppe, til han blev berget av en annen losskøite. De øvrige druknet.

"Jupiter" het en losskøite som hørte hjemme i Ulvøysund. Eierne var tre loser nemlig Henrik Henriksen, Ole Jakobsen og Kristian Kristiansen. Den 19. febr. 1876 gikk disse tilsjøs for å praie. Losgutten Gregers Nilsen vilde ikke være med den dag. Hans mor var gift for annen gang med Ole Jakobsen. Hennes første mann var den ovenfor omtalte Nils Gregersen. "Jupiter" tok altså avsted, men vendte ikke tilbake. 3 enker og 9 barn begravet deres bortgang.

Los Ole Jonassen fra Hellesund falt overbord mellom skøiten og det fartøi han skulle borde. Det foregikk 22. nov. 1881.

22. mars 1888 mistet Ulvøylosene skøiten sin, men selv blev de bjerget. - De vilde ut efter en skonnert der søkte land for havis og kuling av n.o. Idet de skulle gå til luvart av et skjær på utkanten av "Kjærringa", skralte vinden, og strøm og is kastet båten mot skjæret hvorved den slo roret fra sig og knuste akterstevnen så vannet strømmet inn. En mann sprang ned på skjæret med et tau fastgjort i båten. 2 andre firte sig så ved hjelp av tauet ned på samme skjær, mens den fjerde hoppet iland på "Kjærringfoten" idet skøiten drev forbi denne holme.

Skøiten som het "Triton" sank et par kabellengder vestenfor. Deres nødrops hørtes i land, og snart var mange samlet, både folk og sjekter. Han som stod alene på holmen blev bjerget i en sjekte på læsiden. De tre som stod på det lille lave skjær var umulig å få bjerget med båt. Man forsøkte flere gange med 4 mann i en sjekte å forsere gjennom issørpen, men denne var så tykk og strømmen så stri at man måtte gi op forsøket. Tilslutt fikk man tilkastet dem et blylodd, hvori var fastgjort et snøre, dette var festet til en line og i enden av denne et sterkt tau. En av gangen bandt så dette om livet på sig, og man halte ham over snøsrørpen inn på holmen i god behold. Senere innkjøptes en hvalerskøite "Fridtjov" til losbåt.

Den 17. sept. 1892 seilte Ulvøysundslosene med "Fridtjov" efter en skonnert. Men kapteinen vilde ikke ha havn. Straks efter de hadde forlatt skonnerten, fikk de en sjø der la båten i til lukene. Den begynte dog å rette sig, men like efter kom det en ny og større og la seilene på vann. Los Jørgen Jørgensen holdt sig fast i kappen, som var slått løs. Kristian Kristiansen hadde ikke fått noget å holde sig til så han gikk straks under. Bernt Olsen blev liggende under seilet og druknet. Den fjerde los Gregers Nilsen kom sig forover til masten, og da skøiten efterhvert fyltes, blev den stående lodrett og duve i sjøene med litt av baugen over vannet, G. Nilsen entret langs staget derhen og klamret sig fast.

Herfra var han vidne til hvorledes de tre kamerater forsvant. Losgutten - en eldre kar - hadde fått tak i spilerbommen og fløt på den. Ombord i skonnerten var man vidne til katastrofen. I største hast blev en skrøpelig jolle satt på vann, og 3 mann i den kom til ulykkesstedet, hvor de med nød og neppe og i ytterste øieblikk fikk bjerget Nilsen, og han på spilerbommen, som het Kristian Olsen. De kom derefter godt og vel ombord i skonnerten der av Nilsen blev loset inn til Brekkestø samme dag.

Redningsmennene blev påskjønnnet av det offentlige.

En enke og 10 uforsørgede efterlot de forulykkede sig, og et opprop til almenheten om en håndsrekning blev velvillig og rikelig imøtekommet.

Det er triste scener i livets spill som skjærgården har å vise så mangen gang. Tunge tårer og dype savn har falt i manges lodd som slagskygger over livsveien. Dog, tiden læger alle sår.

S A M F E R D S E L.

=====

Sjøen, leden og fjordene har fra Arilds tid vært kystboenes naturlige samferdselsmidler. De har vært billig i anlegg og vedlikehold alle dage og farbare året rundt, undtagen når vind- og værforhold til sine tider la om enn kortvarige hindringer i veien.

Ferdselsmidlet er båten, den større og den mindre, for seil og årer. La isen sitt dekke over de lukkede fjorder, blev den en brukbar bro, som var lett å befare.

Det er ingen tilfældighet at de eldste og største gårde ligger rundt fjordene. Der var de høveligste busteder. Den lettere adkomst til og fra med hvad der skulle transporteres, bedre og lettere dyrkningsjord, lunt og solrikt var av de faktorer som nybyggeren regnet med, og det slo gjerne til.

Vinterens snø og is åpnet adgangen for samferdsel over land med hest og slede, men denne avgang var stengt i den øvrige tid av året. De veier der var, om man kan kalle dem så, var ikke anlagt av mennesker, men naturdannet, og de blev benyttet fordi det var den likeste lei å fare. Kjøreredskaper var også primitiv og mindre praktisk: Kløv og slede. Hjulredskap kom senere i bruk.

Disse fremkomstforhold blev uholdbare i lengden. Det blev trang til mer brukbare veier gårdimellem og videre bort. Men det vilde koste penger, og pengene var få i gamle dager.

Av nedenanførte dokument fremgår det med all ønskelig tydelighet i hvilken forfatning Høvaags veivesen befant sig i for ca. 120 år siden.

Befaringen av den veilinje, der dengang visstnok var å betrakte som gjennomgangsvei, blev foretatt av en offentlig utnevnt komité på 8 mann, hvorav de 4 var edfestet og utensogsboende. For samvittighetsfull og korrekt beskrivelse av veien og det terreng, hvorigjennem den førte må deres edfestelse være fornøden garanti. Dokumentet blev avfattet på stemplet papir og utstedt i 1813. Det er her gjengitt i sin opprinnelige form og lyder så:

"Udtag av Nedenes Lehns Justits Protokoll.
Anno 1809 den 6te Oktober blev retten sat Gården Ytre Aarisnes i Anders Olsens Huus med følgende av Kongens Foged opnævnte edsvorne Lagrettesmænd Knud Madsen, Have, Axel Madsen Have, Axel Ommundsen Højgjølt og Aage Olsen Raen for at tage under befaring den almindelige Landevei i Høevaags Sogn og derfra til Lillesand, til angivende Skiøn hvorvidt Indbyggerne Høevaags Sogn kan gjøre Skyds ved Møglestue Skyds Station i Vestre Molands Sogn.

Hvor da mødte av Høevaags Sogns almue: Tønnes Børresen Flæsie, Elias Olsen Ørisland, Ole Hansen Hellevig og Lorents Knudsen Randvig, ifølge med hvilke Retten tog Veien under befaring og fandt den aldeles udannet, men anlagt i Jord-Bakker og i adskillige Krumninger paa en overflade av omtrent 1/4 Miil til Gaarden Hæstad, derfra av lige beskaffenhed til Gaarden Sævig, ogsaa 1/4 Miil, hvor et steilt Fjeld møder som gjør at veien maa tages Vesten om Hejene, langs Qvaasefjorden til Eidjord, en lang 1/4 Miil, hvor atter en brat Bakke helder udover og støder til Gaarden Eidjord, derfra falder Vejen av lige Beskaffenhed til Gaarden Qaase 1/8 Miil, fra denne Gaard gaar Vejen

østlig til Gaarden Erdvig over adskillige Myrer og i Kanten av samme 1/8 Miil, derfra falder Vejen langs med Isefiær-Fiorden op ad et steilt Field og ud for samme, hvilket er av den beskaaffenhed at neppe et Menneske og mindre en Hest kan komme frem der uden Fare, og vedbliver Veyen saaledes til Gaarden Isefiær hvor Veyen falder tvers over et Vasferd og op ad et skrækkelig steilt næsten ubestigeligt Field i Kanten av Isefiær-Fiorden, hvor enhver Reyse er forbundet med Livsfare, og dette Field under adskillige Forandringer vedvarer omtrent 1/4 Miil til Gaarden Kalland, hvor Veyen afvexler med Myrer til Gaarden Kjøstved omtrent 1/16 Miil, derfra gaar Veyen over adskillige Fieldstrækninger og Myrer til Aardalen omtrent 1/8 Miil og derfra igjen over et stort Vasfærd og en Field Ryg 1/4 Miil til Vestre Vallesværd 1/4 Miil til Gaarden Trøde, samt derfra til Gaarden Stendal, hvor et stort Vasfærd møder, fra dette Vasfærd gaaer Veyen over et næsten ubestigelig Field, som ikke uden største Farlighed kan befares, og fremdeles over Myrer til Gaarden Østre Vallesverd 1/4 Miil, hvor atter et stort Vasferd møder. Derpaa gaaer Veyen fremdeles til Gaarden Vallesverddalen 1/16 Miil og med denne Gaards Strækninger over Hejer og Myrer 1/4 Miil til Gaarden Nasledal i Vestre Moland".

Beskrivelsen fortsetter så gjennom Moland til Møglestue, 3 mil alt i alt.

Komitéen fremhever videre at bygdens sønderdeling av fjorder er årsaken til at gårdene ikke har nogen forbindelse eller sammenheng med hverandre, og erklærer tilsidst at Høvågs innbyggere umulig kan befare denne vei i skyssferd eller sette den i stand. Det vil overstige deres økonomiske krefter.

I all den tid Høvåg var anneks til Moland, var presteskyss et ombud, som påla alle eiere av skylsatt jord.

Sjøveien gjennom Blindeleden var den mest benyttede "prestevei", men når storm eller isleie la hindring i denne vei, da var det ikke annet for enn å benytte landeveien. Fra Høvåg møtte man op ved Nasledalen eller Dalene annenhver gang med 2 hester, den ene med kløv til bagasjen og den annen til ridehest for presten. Når han reiste tilbake, brakte man ham til samme sted igjen, hvor Mølandsfolk overtok den videre befordring. De gårdbrukere som ikke hadde hest, leiet da for sig, og kr. 1,60 var fast betaling for hest og mann. Når derimot sjøveien blev benyttet, drog 4 mann avsted i robåt til Grisøy, hvor skysskiftet var på den kant.

Veien over land blev imidlertid liggende som den var, år efter år, ingen påkostning hverken privat eller offentlig.

Førend formannskapslovene kom, var det i kommunene innsatt et såkalt "12 mannsråd", der sammen med sognepresten som formann, behandlet kommunale saker dog uten med avgjørende myndighet. Denne var hos fylkesmannen. Han gjennomgikk alle de saker som var innsendt fra rådet, og avgjorde dem efter sitt skjønn.

Denne ordning bortfalt med formannskapsloven, som gir de folkevalgte herredstyrer utvidet rådighet og selvbestemmelsesrett i herredets anliggender, kommunalt selvstyre med fylkesmannens approbasjon. Det var lovens bærende idé.

Med veibygningen drog det imidlertid ut i lang tid innen det blev alvor med det.

Først i 1864 blev det gjort en liten begyndelse til veibygning. Det var en ganske kort veistubb fra Naudesund til den nye kirkegård på øvre Høvåg. Veiens bredde bestemtes til 6 fot. Denne vei het det skulle være til å kjøre lik på.

Det var nogen godmening med dette. Naudesund var nemlig den nærmeste landingsplass for folk fra øyene og den vestre del av bygden, når de hadde ærend til kirkegården.

Den 5/6 1866 tok herredstyret beslutning om en gjennomgangsvei. Denne skulle ikke følge den tidligere beskrevne linje innenom Isefjærfjorden, men i hele sin lengde legges lengre ut i bygden nærmere de østenforliggende fjorders bunn. Året etter, den 17/9 besluttet man å anskaffe ferge ved Naudesund, såsnart veien blev ferdig. Og det før nevnte veistykke blev å utvide til 8 fots bredde som den øvrige nye vei.

Fergen blev kostet året etter. Dens dimensjon var 22 fot lang og 8 fot bred, og dessuten blev anlagt brygge på sundets vestside for landing. To beslutninger i 1869 avgjorde veispørsmålet fra Naudesund til Vesterhusmyren. Og først i 1874 blev den resterende del av veien bevilget til sognegrensen ved Randøysund. Samme år blev veien fra Høvåg til Vesterhus rotelagt og besluttet brøitet.

I 1877 blev den øvrige del av gjennomgangsveien rotelagt. Og hver huseier fikk tildelt et veistykke til vedlikehold.

I 1884 19/3 bevilgedes kr. 2.333 som herredets part til omlegg av veien fra Trøde til V. Vallesverd. Amtet søktes om den gjenværende del av den hele kalkyle på 3.500 kr. Der blev også i dette år bygd en grusvei fra Kvanneid til Aara hvortil Høvåg sparebank bevilget 400 kr.

I 1886 bevilgedes 1200 kr. til vei fra Dalene til Kjellingland i V. Moland, og året etter 1.600 kroner til vei fra Hesthagen til Kvikvik, likeså 600 kr. til vei fra Isefjær til Kvåse.

Til de to første veistykker fikk man det tilsvarende amtsbidrag (1/3) med 400 og 800 kr.

I 1889 den 30/4 blev mot 1 st. besluttet å bevilge 13.507 kr. til omarbeidelse av veien fra Dalene til Trøde. Den før anlagte vei var ikke lenger tidsmessig, bakket og smal som den var, og det samme var tilfelle med den øvrige del av gjennomgangsveien som blev gjenstand for senere omlegging.

I 1893 bevilgedes kr. 1.200 til vei fra Gåsetjønn til Kornbrekke. Veien fra V. Vallesverd og vestover til Bliksund var kalkuleret til kr. 24.500. Og 20/5 1895 bevilget herredstyret sin anpart herav. Året etter blev det gitt en bevilgning til vei fra Melåen til Grundebo uten amtsbidrag.

To parseller av gjennomgangsveien nemlig Vesterhus-Slåttene og Slåttene-Høvåg skolehus blev besluttet å omlegge i 1902 og 04. Hvert av disse veistykker var kalkuleret henholdsvis til kr. 20.579 og kr. 20.590. Det siste veistykke blev bygget med bro over Kjerringund til Indre Årsnes hvorfra der blev lagt vei vestover til Hesthagen og forbundet med Nesseveien. Amtet gav sin tredjedel til disse anlegg.

Likeså i 1905 til omlegg av vei fra Gåsetjønn til Kornbrekke og i 1906 til fortsettelse av denne vei fra Kornbrekke til Røinås på Birkenes-siden. Disse to veistykker var kalkulert til henholdsvis 15.090 og 6.024 kr.

Den gjenværende parsell fra Vesterhus - Randøysunds grense fikk sin bevilgning i 1907.

Der blev opspart et beløp av kr. 4.645 på parsellen Vesterhus-Høvåg, og dette blev anvendt til yderligere utbedring av veien fra Dalene om Høvåg til Bliksund.

I 1908 blev det bevilget vei og dampskipsbrygge på Åkerøy efter en kalkyle av 11.590 kroner. Opsitterne hadde tegnet kr. 700 til veien.

I 1909 bevilgedes vei fra Holte-bro til Fleseid buhus. Kalkyle kr. 4.250 hvorav kr. 390 privat.

Veien fra Heslevik - Ribe bevilgedes samme år. Den kostet 4.805 kr. Desuten bevilgedes til vei fra Årsnes skolehus til Skottevik. Summen ukjent.

Fergeforholdet ved Naudesund blev eftersom veitrafikken tiltok, altfor upraktisk og primitivt. Og der reistes krav på en forandring, en overgang til broanlegg.

Saken kom op i herredstyret med forslag om å bygge bro. Men glatt gikk det ikke med å få det bevilget. En sterk minoritet var ikke stemt for bro, da den ville bli, sa man, til stor hindring for trafikken i Isefjærfjorden. Flertallet imøtegikk den og lot tilføie i protokollen følgende innlegg:

"Gjennomgangsveiens omlegning gjennom Høvåg fra V. Moland til Randøysunds sognegrense er foregått de siste 20 år. Den er omlagt som en 10 fods pukket bygdevei og har alt i alt kostet ca. 93.000 kr., hvorav Nedenes amt har ydet 1/3, de interesserede distrikter ca. 9.000 kr. og kommunen resten. Det er et stort kommunalt fremskritt at gjennomgangsveien er fullført. De store offere som både herredet og de privat interesserede dertil har ydet, taler et tydelig sprog om at det ikke "bare er en kirkevei", som minoriteten ynder å kalle den. Visstnok foregår her som i andre kyststrøk all tyngre trafikk sjøverts, men da veien fører gjennom hele herredet, der er såvidt tett befolket som Høvåg og er tillike en ferdsel av en gjennomgangsvei mellom to amter og to byer og har således flere betingelser for i fremtiden å bli optatt som hovedvei, vil det forstås at det er ikke ganske liten trafikk her foregår.

Imidlertid ligger veien der som to avskårne veistykker, og følgelig vil man ikke ha den fulle nytte av den, og heller ikke de til den støtende biveie, sålenge der ikke er en tidsmessig overfart over Naudesund, og dette kan alene skje ved anlegg av bro.

Alle de ubehageligheter og omstendigheter de nuværende fergeforholde medfører, skal man ikke beskrive her, blott skal man nevne hvad det koster av tid og arbeide å holde råk for fergen i vintertiden i en så innelukket fjord som Isefjærfjorden, og så dertil fergingen som langt overskrider hvad man må betale for en brovokter, så den påstand fra minoriteten om de forøkte utgifter for kommunen er jo praktisk talt noe nonsens.

Der er også et forhold ved dette brospørsmål som man tillater sig å påpeke. Som allerede nevnt er det betydelige pengeoffere som herredet har ydet til dette veianlegg. Stiller man nu op mot veiens kostende broens kalkylesum, som efter de foreliggende dokumenter er kr. 10.000, så er denne så liten at det lar sig neppe forsvare å la en så lang gjennomgangsvei ligge omtrent avskåret for et så forholdsvis lite beløp, så meget mer som de interesserede i anlegget vil yte et så stort offer som 1/3 av hele anleggets kostende".

Broen var fra først av tenkt som pontonbro. Da det så endelig blev besluttet å anlegge bro, kom overingeniøren, der var specialist i brobygning, med forslag om å bygge fast bro av jernbjelker anbragt på pilarer og med "slede" der ved spill kunde føres tilbake på den ene brohalvdel, når fartøier skulde passere. Dette forslag vant bifall både i herredstyre og fylkesting.

Ingeniøren ledet selv arbeidet, og broen blev bygget ferdig i 1916. Men den blev adskillig dyrere. Den samlede anleggssum er 18.075 kr.

I årene 1914 og 15 bevilget herredstyret Haugevikveien fra Ørsland til Krossen, anslått til 12.750 kr., men kom på kr. 36.000 da den var ferdig.

Veistykket Ribe- Ulvøysund blev bevilget 23/2-15 efter en kalkyle av herredets to veivoktere på 6.400 kr. Veien var tidligere opmålt og kalkulert av fylkets folk til 10.000 kr. Veivokterne påtok sig arbeidet og fikk en byggetid på 3 år. Men da kom man så langt inn i opgangstiden, at herredstyret måtte bevilge tillegg, og da veien omsider var ferdig og godtatt av overingeniøren, kostet den 10.000 kr. som kommunen hadde forskuddtert. Fylkestinget bevilget 1/3.

Privat var tegnet ca. 1.000 kr. Og broen over det ene av løpene i Indresund blev bekostet av opsitterne i Ulvøysund efter inhentet offentlige tillatelse.

Haugevikveiens byggetid gikk også i langdrag, og derfor blev også denne kalkyle overskredet i høi grad.

Ramsøybeboerne fikk av kommunen 400 kr. til en gangvei over øya. Enn videre i samme tidsrum blev Fleseidveien forlenget fra buhusene til Krakken i Kjøbmannvik, samt vei til Fleseidgården. Dette blev anslått til 3.400 kr.

Veien fra Isefjær til Kvåse var for en del år tilbake opmålt og kalkulert av fylkesveistyret til ca. 17.000 kr. I 1919 blev det i herredstyret fremsatt forslag om bevilgning til denne vei, efter en formodet økning til 27.000 kr., hvorav var tegnet 9.000 privat. Forslaget gikk igjennem, men kom for sent til at fylkestinget kunde behandle det. Overingeniøren sendte dokumentene tilbake med den tilføielse at veiens nuværende byggesum var anslått til 67.500 kr. Saken blev nu stillet i bero foreløbig.

Fra overingeniøren kom det senere forslag om å la Isefjærveien bygge med tilskudd av stat og fylke. Men det daværende herredstyres flertall voterte for bygging på vanlige vilkår, da man mente at byggetiden ellers ville bli skutt for langt ut i fremtiden. Denne beslutning blev fattet i slutten av 1922. Og i begynnelsen av 1926 påbegyntes veien. Kostnaden var satt i ca. 70.000 kr. med litt større veibredde enn før bestemt.

Tiltross for den sterke veibygging i alle disse år var budgettene rimelige.

I 1914 var totalsummen kr. 24.500 og i 1915 kr. 25.000.

Men fra nu av stiger den raskt opover, og da man fikk fylkets elektriske kraftverk på skattesseddelen, blev trykket følelig for alle.

Høvvåg sparebank har ydet et samlet beløp av kr. 26.275 til de forskjellige veianlegg i tidsrummet 1895 - 1929.

Skulle man til by eller bygd i eldre dage, var ro- og seilbåter det eneste befordringsmiddel. I 60-årene blev der av utensognsboende selskaper etableret ruter her forbi mellom byene, og disse ruter traffikertes av mindre dampskibe.

Da ingen av disse båtene returnerte samme dag, fikk de liten betydning for distriktets befolkning, der helst vil utføre sine byærinder og komme tilbake på samme dag. Man holdt det derfor gående på den gamle måten inntil videre.

Så blev det endelig opprettet en lokalrute som returnerte på dagen med utgangspunkt i Lillesand til Kristiansand. Og litt senere en lignende rute mellom Vesterhusfjorden og Kristiansand. Disse ruter var praktiske og blev i utstrakt grad benyttet både til vare- og personbefordring.

I de siste årene har nok bilen og motorbåten vært slemme konkurrenter, så at båtens økonomiske stilling er truet. Den nærmeste fremtid vil komme til å vise hvem der seirer. - Imidlertid skal det være sagt at for kyst- og øybefolkningens vedkommende er en sådan lokalrute som man nu har hatt i en mannsalder, av overmåte stor betydning, og ved dens ophør vil man bli satt årtier tilbake.